

HOMO HISPANISTICUS

HISPÁN DIÁKMŰHELY
2015-2016

SZEGED

HOMO HISPANISTICUS

**HISPÁN DIÁKMŰHELY
2015-2016**

SZEGED, 2016

***HOMO HISPANISTICUS* – HISPÁN DIÁKMŰHELY,
2015-2016**

**Szerkesztette:
Katona Eszter**

**Szegedi Tudományegyetem
Hispanisztika Tanszék
www.hispanisztikaszeged.hu**

**KÉSZÜLT
INNOVARIANT NYOMDAIPARI KFT., ALGYÓ
FELELŐS VEZETŐ: DRÁGÁN GYÖRGY
WWW.INNOVARIANT.HU
[HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/INNOVARIANT](https://www.facebook.com/INNOVARIANT)**

A kötet a Nemzeti Tehetség Program támogatásával jött létre.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	5
GARDI MÁTÉ Nagy Töhötöm szociális munkássága Argentínában.....	7
ZÁDORI RAMÓNA Hírek a Zapatista Nemzeti Felszabadítási Hadseregről. Az EZLN a világsajtóban	19
CSURGÓ MÁRTA A nők nyelvi láthatósága spanyol korpuszokon keresztül.....	29
MAJOROS CSILLA A magyar igekötők kifejezése a spanyol nyelvben a <i>néz</i> (<i>ver, mirar</i>) igén keresztül	39
JERNEI GABRIELLA Spanyol-baszk nyelvi interferencia	49

Előszó

A Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékének diákjai, oktatói és lektorai közös munkájaként szerkesztett *Homo Hispanisticus* című kiadványunk első száma 1994-ben jelent meg azzal a céllal, hogy a tanszék életének bemutatása mellett teret adjon hallgatónk tudományos, ismeretterjesztő és irodalmi írásainak. Az indulás lelkesedése és lendülete később alábbhagyott, így az alapítás esztendejének két kiadványa után csak szórványosan jelent meg néhány, különböző terjedelmű szám, majd anyagi megfontolásokból 2010-ben on-line verzióra tértünk át.

Jelen kötettel a *Homo Hispanisticus* hagyományait szeretnénk feleleveníteni, összekapcsolva a folyóirat kezdeti célkitűzéseit a Hispanisztika Tanszéken folyó diákköri munka eredményeinek a bemutatásával. A korábbi célokhoz hűen és az eredeti címet is megőrizve, ebben a számban tehát a tudományos kutatások felé szeretnénk olvasóink figyelmét irányítani a 2015-2016-os **Hispán Diákműhely** cikkeinek a publikálásával. A Hispanisztika Tanszék hallgatói rendszeresen és szép eredményekkel vesznek részt 1997 óta az **Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon**, azonban tanulmányaik publikálására nagyon ritkán nyílik lehetőség. A felsőoktatási képzés jelenlegi struktúrája a tudományos diákköri munka folyamatát némileg átalakította az elmúlt években, hiszen a három éves BA képzésben – amelyből gyakran fél évet külföldön töltenek a hallgatók Erasmus ösztöndíjjal – rövidebb idő van az elmélyült kutatásokra, mint a régi, öt éves bölcsészképzésben volt. Az osztatlan tanárképzés bevezetése óta – ez valamelyest a korábbi öt éves formát idézi – újabb változást tapasztalunk a diákok tudományos munkához való hozzáállásában. Jóllehet a módszertani és a pedagógia tárgyak magasabb száma miatt gyakorlatorientáltabb ez a képzés, mégis a tíz féléves tanulmányi idő alatt jut idő az elméleti munkákban való elmélyedésre is. E változások miatt is igazán örömteli, hogy mindkét képzési formában résztvevő hallgatónk – Gardi Máté, Majoros Csilla, Zádori Ramóna a BA képzésen végzősök, míg Csurgó Márta és Jernei Gabriella harmadéves tanár szakos diákok –, lelkesen kapcsolódtak be a tudományos diákköri munkába.

Kötetünk két történelmi és három nyelvészeti témájú tanulmányt ad közre. **Gardi Máté** dolgozata Nagy Töhötöm Argentínában végzett szociális munkásságát mutatja be. A szerző érdeme, hogy elsőként elemzett levéltári kéziratokat és e primer források alapján ad átfogó képet a jezsuita szerzetes dél-amerikai tevékenységéről. Szintén Latin-Amerika a helyszíne **Zádori Ramóna** cikkének, amelyben Mexikó XX. századi történelmének egyik fegyveres konfliktusáról olvashatunk a sajtóhírek tükrében. A szerző az 1994-es zapatista felkelést vizsgálja egy spanyol (*El País*), egy mexikói (*La Jornada*) és egy észak-amerikai (*The New York Times*) folyóirat híradásainak elemző bemutatásával, egészen napjainkig kísérve figyelemmel a napilapok tudósításait.

A nyelvészeti blokk tanulmányai három érdekes kérdést járnak körül. **Csurgó Márta** írása a nyelvészeti szexizmus problematikáját, pontosabban a nők nyelvi láthatóságát vizsgálja spanyol korpuszokon keresztül. A kérdés egyre nagyobb figyelmet kap az utóbbi években a nyelvészek körében, köszönhetően a nemek és a társadalmi szerepek átalakulásának, valamint a nyelvhasználók akadémiai normáktól eltávolodó gyakorlatias újításainak. **Majoros Csilla** cikke kontrasztív elemzésével a fordítástudomány területe felé kalandozik. A magyar igekötők fordítási lehetőségeit vizsgálja a spanyol nyelvben a „nézni” (*ver/mirar*) ige példáján keresztül. **Jernei Gabriella** dolgozata a baszk és a

spanyol nyelv közötti interferenciával foglalkozik. A szerző témaválasztása jelzi, hogy a Hispanisztika Tanszéken működő baszk nyelvi lektorátus nemcsak ennek a különleges nyelvnek az elsajátítása iránti kedvet ébresztette fel a hallgatókban, hanem már a nyelvvel kapcsolatos elméleti témák iránt is érdeklődnek a diákok.

Természetesen a témavezető oktatók – Dr. Berta Tibor, Dr. Jancsó Katalin és Dr. Lénárt András –, valamint Dr. Csikós Zsuzsanna tanszékvezető segítsége és támogatása is kellett az itt közölt munkák megszületéséhez.

A tanulmányok spanyol nyelvű változatát a diákok a Pécsi Tudományegyetemen 2016. május 9-13. között a **XVII. Jornadas Iberoamericanas** keretén belül megrendezésre került diákkonferencia nyelvészeti és történelmi szekcióiban is sikeresen bemutatták.

A pécsi konferencián való részvétel, valamint a jelen kötet kiadása a **Nemzeti Tehetség Program** támogatásával valósulhatott meg. Reméljük, hogy hasonló kezdeményezéseknek köszönhetően a jövőben is lehetőségünk lesz támogatni tehetséges diákjaink első publikációjának a megjelentetését.

Katona Eszter
Hispanisztika Tanszék, TDK-felelős

Nagy Töhötöm szociális munkássága Argentínában

Bevezetés

Nagy Töhötöm alig ismert személyiség Magyarországon, munkásságát csak mostanában kezdték el kutatni. Az ezredforduló óta néhány cikk foglalkozott az életével, ezek közül Petrás Éva és Keresztes András tanulmánya érdemel említést. Az utóbbi írás Nagy Töhötöm magyarországi visszatérése utáni időszakot vizsgálja.¹ Keresztes András kereste meg a Szegedi Tudományegyetem Hispanisztika Tanszékét azzal a kéréssel, hogy egy hallgató dolgozza fel ezt a témakört. Azért vállaltam el ezt a feladatot, mert mindig is érdekelt Dél-Amerika történelme, politikája, és az ott élő emberek szociális helyzete.

Nagy Töhötöm munkásságának két fontos aspektusát kell kiemelnünk: az első az a kísérlet, amellyel megpróbálta kibékíteni az egyházat a szabadkőművesekkel, a másik terve pedig egy argentin agrár-szociális mozgalom beindítása volt. Annak ellenére, hogy Nagy mindkét területen sikereket ért el, a jelen tanulmányban ismertetett kutatás csak a második említett tevékenységre koncentrálnak.

A céloom részletesen bemutatni Nagy Töhötöm szociális munkásságát Argentínában, továbbá részletezni, hogyan kívánt javítani a nyomornegyedekben élő emberek életén. Bemutatom a körülményeket, amelyekben dolgoznia kellett, majd ismertetem, hogy mennyiben tudtak Nagy tervei megvalósulni, illetve a mozgalom bukásának okaira is választ keresek. A kutatásom során elsősorban primer forrásokat használtam, amelyek túlnyomó részben Nagy kéziratai, s az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában lelhetők fel. Ezekon kívül még felhasználtam Nagy Töhötöm könyvét, valamint más cikkeket is a témával kapcsolatban.

Nagy Töhötöm élete

Nagy Töhötöm 1908. június 23-án a jelenleg Szerbiához tartozó kis faluban, Bozitópustán, született. Kitűnő tanuló volt már a középiskolában is, amit Magyarországon végzett el.² Miután befejezte a másodfokú tanulmányait, úgy döntött, hogy a szülei engedélye nélkül beáll a Jezsuita Rendbe. Ez akkoriban szükséges volt ahhoz, hogy valaki a Jézus Társaságába tartozhasson.³

A jezsuita oktatás jelentősen befolyásolta Nagy Töhötöm későbbi életét. A jezsuiták hasonló módszereket alkalmaztak a nevelésben és a rend fenntartása érdekében, mint a hadsereg. Hogy egy példát említsek: a képzés alatt a jelöltek elkülönítve éltek és csak azokkal az emberekkel beszélhettek, akik ugyanolyan rangban álltak, mint ők. Ez alól kivételt csak a nagyobb vallási ünnepek jelentettek, amikor bárkivel szabadon társaloghattak.⁴ Ahogy ő maga is írta a könyvében, az életük olyan felügyelet alatt állt,

¹ KERESZTES, András, „«Tükör által...». Nagy Töhötöm együttműködése az állambiztonsági szolgálatokkal”, in: *Századok*, 2015, 6, 1471-1486.

² PETRÁS, Éva, „Álarcok mögött». Nagy Töhötöm élete”, in: *Betekintő* 2014, 4, 4.

³ NAGY, Töhötöm, *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Buenos Aires, 1963, 1.

⁴ Uo. 11-12.

amit nehezen lehetne leírni, és az a veszély állna fent, hogy nem hinnénk neki.⁵ A viták kirobbantása a jelöltek között ugyancsak jezsuita tanítási módszer volt, annak érdekében, hogy meg kelljen vitatniuk az aktuális és teológiai problémákat. Ezzel inspirálták a diákokat, hogy megtalálják a megoldást és könnyebben meg tudják győzni a többi embert a véleményükről.⁶

A képzés befejeztével 1935-ben Nagy bekapcsolódott a KALOT⁷ elnevezésű agrár-szociális mozgalom megszervezésébe, amiben későbbi legjobb barátja, Kerkai Jenő volt a segítségére. Ezzel egyidejűleg Nagy az ország politikai életére is befolyással volt. Többször is az élete kockáztatásával szökött át a szovjetek által őrzött határokon, hogy eljusson Rómába, és jelenteni tudjon a KALOT munkásságáról és a magyarországi szovjet helyzetről. Tárgyalásai során sikerült pénzt szereznie a mozgalom számára. Néhány alkalommal személyesen is volt alkalma beszélni XII. Piusz pápával. Nagy 1945 őszén Mindszenty Józsefet ajánlotta Magyarország hercegprímásának abban a reményben, hogy általa még több befolyása lehet majd a szovjetekkel való egyeztetésekben. Célja az volt, hogy megteremtethesse a békés együttélést, több szabadságot biztosíthasson a magyar állampolgároknak, és megalapozza a KALOT jövőjét.⁸ A gondok akkor kezdődtek, amikor Nagy Töhötöm és az érsek álláspontja eltávolodott egymástól: Mindszenty ki akarta űzni a szovjeteket az országból, a harmadik világháború kitörését várta, és számított az amerikai segítségre. A hercegprímás elérte, hogy a Szentszék Dél-Amerikába száműzze Nagyot. Azonnali hatállyal el kellett hagynia a munkahelyét, és 1947 januárjában Uruguayba ment,⁹ ahol a magyarországi KALOT mintájára folytatta a szervező munkásságát. Egy évvel később azonban a montevideói püspökkel való konfliktusa miatt Nagynak Uruguayt is el kellett hagynia, és Argentínába költözött.¹⁰

A reformok szükségessége a nyomornegyedekben

A főleg Buenos Aires peremén elhelyezkedő *villas miserú*knak nevezett nyomornegyedekben a társadalom legalacsonyabb rétege lakott. Ezekben a városrészekben élő emberek a XX. században hatalmas szegénységbe sodródtak, és a saját erejükből már nem tudtak kiemelkedni a nyomorból: a század közepére világossá vált, hogy külső segítségre van szükség.

A nyomortanyákon – Nagy számításai és a hivatalos statisztikák szerint is – Buenos Aires lakosságának 10%-a lakott, ami az 1964-es évben körülbelül 600 ezer embert jelentett.¹¹ Az itt található lakosok több mint 80%-a földműves vagy gyári munkás (*peón*) volt, akik a vidékről szöktek meg a fővárosba, annak reményében, hogy javítani tudják az életszínvonalukat, illetve könnyebben jutnak majd munkához. Nagy véleménye az volt, hogy a számuk egy-két éven belül elérheti az egymilliót is, a magas születési rátának illetve

⁵ Uo. 20.

⁶ Uo. 41-45.

⁷ KALOT: Katolikus Agrárfújsági Legényegyesületek Országos Titkársága.

⁸ NAGY, Töhötöm, id. mű, 148-150.

⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, a továbbiakban: OSZK, 216/236, dok. 3., 5.

¹⁰ PETRÁS, Éva, id. mű, 3.

¹¹ OSZK, 216/91, dok. 2., 8.

a Chiléből és Bolíviából érkező illegális bevándorlóknak köszönhetően.¹² Általában a költözés előtt áron alul adták el a földjeiket, és javak nélkül érkeztek meg a fővárosba.

Reményeikkel ellentétben azonban a fővárosban a munkanélküliség fogadta őket. Mivel ezek az emberek nem rendelkeztek a bonyolultabb munkákhoz szükséges képzéssel, ezért nem tudtak jól fizető állásokat szerezni, csak az úgynevezett *charradákat*¹³. Gyakran azonban egyáltalán nem találtak semmiféle munkát. Annak érdekében, hogy túléljék a nehéz körülményeket, sokan döntöttek a bűnözés mellett, amelynek a leggyakoribb fajtái a prostitúció, a lopás és a koldulás voltak. Sokszor az apák kényszerítették a feleségeiket és lányaikat prostitúcióra. Nagy szerint a legnagyobb problémaforrást az új generáció jelentette, azok a fiatalok, akik már ezeken a tanyákon születtek, ugyanis ők ilyen körülmények között érezték otthon magukat, és nem állt szándékukban a helyzetükön változtatni.¹⁴

A pszichológiai állapotukat leginkább a kívülről érkező emberek felé irányuló bizalmatlanság jellemezte. Elzárkóztak mindennemű újítástól, hiányzott belőlük a közösségi szellem, tehát nem úgy tekintettek a többiekre, mint társakra, hanem mindenki a maga módján próbált kiutat találni.¹⁵ Nagy azt vallotta, hogy ennek az életformának megvoltak az előnyei és a hátrányai is, habár az utóbbiak voltak túlsúlyban. A nyomor következtében ezek az emberek sokkal szabadabban éltek és a háztartási költségek igen redukáltak voltak, azonban az egészségügy, a pénz és a kultúra hiánya miatt az életük nyomorúságos volt.¹⁶ A helyzetet tovább rontotta a jövő bizonytalansága is.

Buenos Airesben és környékén 81 különböző nyomortanyát tartottak nyilván az 1960-as évek közepén. Nagy 1965-ös felmérései szerint az itt lakók iskolázottsága igen alacsony volt, mindössze 77%.¹⁷ Ennek alapvetően két oka volt: az iskolák sok esetben annyira messze voltak ezektől a városrészekről, hogy a szülők nem tudták finanszírozni a gyerekek utaztatását; illetve az apák napközben az iskola helyett Buenos Aires belvárosába küldték gyermekeiket koldulni. Szintén e felmérés alapján láthatjuk, hogy a munkanélküliség is jelentős volt ebben az időben, ugyanis a tanyalakók mindössze 81%-a dolgozott rendszeresen.¹⁸

Összességében kijelenthetjük, hogy Argentínában a hatvanas években szükségessé vált a társadalom e rétegének a megsegítése. Ezek az emberek nem látták a fényt az alagút végén és kénytelenek voltak a nyomorúságos körülményekhez alkalmazkodni.

A dél-amerikai egyház álláspontja a reformokról

A XX. század közepére az egyház számára is egyértelművé vált, hogy valamilyen formában segítséget kell nyújtani a dél-amerikai társadalom legalján elhelyezkedő parasztoknak és gyári munkásoknak. Az egyház véleményét ebben a kérdésben elsősorban az határozta meg, hogy anyagilag maga is a kapitalista gazdagoktól és a földesuraktól függött. Ők támogatták a templomok építését és a különböző karitatív

¹² Uo. 9-10.

¹³ *Charrada* jelentése: rosszul megfizetett munka.

¹⁴ OSZK, 216/91, dok. 2., 4.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ OSZK, 216/90, dok. sz. n., 146-181.

¹⁸ Uo.

szervezetek megalapítását is.¹⁹ Természetesen ez a réteg hallani sem akart olyan reformokról, amelyek a munkások felemelkedését mozdították volna előre. A dél-amerikai egyház tehát ebben az időben a civilek és nem az egyházi vezetők kezében volt. Ezt az is alátámasztja, hogy 1947-ben Argentínában létezett katolikus párt is, négy képviselővel, akik gyakorlatilag a vallási ügyeket is intézték.²⁰

A keresztények és a kommunisták közötti ideológiai ellentét is befolyásolta az egyház véleményét. Közismert, hogy Magyarországon és a többi szovjet kontroll alatt lévő országban az egyház működését korlátozták. A dél-amerikai kontinensen a kommunisták befolyása erősödött a munkásság körében, szervezkedéseik célja pedig egyértelműen az volt, hogy megnyerjék ezt a réteget saját politikájuknak. A kommunista előrenyomulást kiválóan tükrözi az 1947-es montevideói sztrájk, amikor egy teljes napig leállt a tömegközlekedés a városban.²¹

A harmadik befolyásoló tényező a hívők elvesztése volt, ugyanis a XX. század során a katolikus hívők száma 15%-kal csökkent.²² Ez a veszteség annak volt betudható, hogy a század közepén Dél-Amerikában megjelent a protestáns egyház. A katolikus egyház számára tehát kiváló lehetőség lett volna pótolni az elvesztett hívőket a nyomornegyedek lakóival.

A fent említett okok miatt a dél-amerikai egyház a probléma megoldását nem a munkásság közösségekbe történő szervezésében, hanem egyedül a vallásban látta. Ezért nem engedélyezték a szociális munka elindítását, mivel ezt a kommunisták módszerének tartották. Egy uruguayi püspök azt mondta Nagynak, hogy nem lehet felvilágosítani a munkásokat a jogaikról, és nem szabad növelni a követeléseiket azáltal, hogy a szociális helyzetről beszélgetnek velük, mivel ez is a kommunisták módszere volt. A püspök arról is beszélt Naggyal, hogy a megoldás a katolicizmusban rejlik, és ameddig a munkások nem tanulnak meg imádkozni, addig, ha tájékoztatják őket a helyzetükről, az felkelésekhez vezethet. Az ő véleménye hűen tükrözte az egyház hivatalos állásfoglalását. Az érsek szerint a lehető legjobb megoldás a gazdagok meggyőzése lett volna, mégpedig arról, hogy fizessenek többet a dolgozóiknak.²³

E nézetkülönbség miatt Nagy Töhötöm 1948-ban kilépett a Jezsuita Rendből.²⁴ Azért is döntött így, mert úgy érezte, hogy az egyház már nem ugyanaz, mint korábban, és már nem képviselte a humanitás hagyományos értékeit.

Nagy Töhötöm tervei és megvalósításuk

A bizalmatlanság miatt a nyomornegyedekben élő réteg nagyon nehezen volt formálható, így az életszínvonaluk javítását szolgáló munkálatok is döcögősen tudtak csak elindulni. A helyzetet tovább nehezítette az is, hogy a lakók nem ismerték fel az őket körülvevő nyomort, ezért a kiút lehetőségét sem igazán keresték. A megoldás keresését tovább sürgette a kommunisták térnyerése a társadalom szegény rétegeinek

¹⁹ OSZK, 216/236, dok. 14., 35.

²⁰ Uo.

²¹ OSZK 216/236, dok. 12., 30-31.

²² PORTILLO, Luis A., *Historia de la fe cristiana , de la Iglesia y la Biblia*, Nazareth Books, Los Angeles, California, 2013, 427.

²³ OSZK, 216/236, dok. 14., 36.

²⁴ OSZK, 216/236, dok. 29., 73.

körében. Argentínában a párt 1964-es legalizálása után a kommunisták mindössze három nap alatt hetven kulturális központot hoztak létre a nyomornegyedekben.²⁵ A kommunisták módszere nagyon egyszerű volt: a saját újságukban (*La voz de las Villas* – A nyomornegyedek hangja) publikált üres ígéretekkel az emberek bizalmába férkőztek. Más szervezetekkel – mint például a *Federación de Villas y Barrios Emergencia de la Capital Federal* (A Szövetségi Főváros Nyomornegyedeinek Szövetsége) vagy az *Extensión Universitaria* (Egyetemisták Szervezete), amelynek tagjai a legaktívabbak közé tartoztak – is felvették a kapcsolatot.²⁶

A korábbi kudarcok is nehezítették Nagy Töhötöm munkáját, mivel a meghíúsult kísérletek miatt az emberek már nem hittek az új kezdeményezésekben. Az egyik sikertelen vállalkozás például a *Dirección de Educación Sanitaria y Social* (Egészségügyi és Szociális Oktatási Igazgatóság) volt, amelynek az lett volna a feladata, hogy egészségügyi tanácsokkal lássa el a nyomornegyedek lakóit.²⁷ Hasonló példa a *Dirección de Maternidad e Infancia* (Anyasági és Gyermekek Igazgatóság) ténykedése is, amely 1965 márciusában már meg is szűnt.²⁸

Nagy tevékenységét negatívan befolyásolta a dél-amerikai egyház is. Annak ellenére, hogy ő maga már nem tartozott a Jezsuita Rendhez, az egyik legfontosabb segítőtje a külvárosban lakó, portugál származású Soares atya²⁹ maradt. Mielőtt elkezdett Naggyal dolgozni, megalapította a XXIII. János Közösséget (*Comunidad Juan XXIII*), amely elsősorban a lakók munkához jutását segítette, főleg az agrár-ipari szektorban.³⁰ Soares azonban a vallási vezetők tiltására végül nem tudott aktívan részt venni a munkálatokban, s emiatt el is távolodott Nagytól és mozgalmától. A másik fontos segítőtje Ramachandra Gowda, egy idealista hindu volt, aki már két éve dolgozott a tanyákon. Hétfégenként saját kezűleg ásott csatornákat, hogy az esővíz megfelelő módon legyen elvezetve. Az ő révén ismerte meg egyébként Nagy Töhötöm a portugál papot is.³¹

Nagy tevékenységét segítette Juan Domingo Perón elnöksége is, aki éppen a munkásréteg támogatásával jutott az elnöki székbe: bevezette a 200 argentin pesóban megállapított minimálbért a gyári munkások számára³², valamint számos olyan, a munkások szempontjából kedvező intézkedést hozott, amelyek főleg a szabadságolást és az elbocsátásokat érintették.³³ Perón tehát nagy figyelmet szentelt az argentin társadalom alsó rétegének. Nagy Töhötöm miután 1948-ban kilépett a jezsuita rendből, a minisztérium egyik irodájában kezdett el tanácsadóként dolgozni a munkásokat érintő szociális kérdésekben.³⁴ Ennek az állásnak köszönhetően az ország politikai vezetői értesültek a reformterveiről, Nagy pedig megszerezte a támogatások elnyeréséhez szükséges „hírnevet”.

²⁵ OSZK, 216/91, dok. 2., 11.

²⁶ OSZK, 216/90, dok. sz. n., 190-191.

²⁷ Uo., 182.

²⁸ Uo., 183.

²⁹ OSZK, 216/236, dok. 32., 82-83.

³⁰ OSZK, 216/90, dok. 15., sz. n.

³¹ OSZK, 216/236, dok. 32., 82.

³² BIAGINI, Hugo E., *El pensamiento alternativo en la Argentina del siglo XX: obrerismo y justicia social (1930-1960)*, Biblos, Buenos Aires, 2006, 309.

³³ OSZK, 216/236, dok. 28., 75.

³⁴ Uo.

A Nagy által szervezett mozgalom céljai és tervei három területet érintettek.³⁵ Az első a lelki szint volt, hiszen a legnagyobb érték, ami hiányzott ezekből az emberekből, az a közösségi szellem volt. Nagy azért tartotta fontosnak megteremteni a lakók csapatként való összefogását, hogy a lakók egy öfenntartó közösség formájában elérhessék az áhított felemelkedést. Ez a szint magában foglalta a szegények tájékoztatását a korszak szociális mozgalmairól, annak érdekében, hogy megvédjék őket a politikai szerveződésektől. Ez utóbbiak ugyanis általában csak kihasználni akarták a nyomorgókat. Ezen a ponton kapott volna szerepet a hitoktatás is.

A második szint a kulturális szint volt. A programban résztvevők ennek keretében az ország hagyományairól, illetve a kulturális értékeiről tanultak volna. Ezek az ismeretek az argentin társadalomba való reintegrációban, illetve a fejlődéshez elengedhetetlen közösségi szellem kialakításában lettek volna hasznukra.

Végül, de nem utolsó sorban, a legfontosabb, a gazdasági szint. A lakók megismerkedhettek a vidéki kolónia megalapításához és a szociális, gazdasági reformokhoz szükséges alapokkal. A résztvevők elemezték a kor legmodernebb argentin és nemzetközi tendenciáit és technikáit is.

A mozgalom végső célja a vidéki földek újrafelfedezése és hatékony kihasználása volt.³⁶ Nagy szerette volna kiaknázni az argentin vidéki életben rejlő lehetőségeket. Azért választotta ezt a módszert, mert szerinte a kormány próbálkozásai az új munkahelyek megteremtésére – a szociális helyzet megoldásaképpen –, illuzórikusak voltak csupán.³⁷ A cél eléréséhez Nagynak és csapatának a kor urbanizációs tendenciájával is meg kellett küzdenie, vagyis meg kellett fékeznie a vidékről a fővárosba tartó tömeges elvándorlást, valamint elérni, hogy azok, akik már korábban Buenos Airesbe vándoroltak, visszaköltözzenek vidékre. A föld egy ki nem merülő forrást jelentett az alsóbb néprétegnek a fejlődéséhez és magában foglalhatta volna a kívánt felemelkedést.

Nagy a KALOT-ban már alkalmazott módszereket – Gergely Jenő³⁸ és András Imre cikkében olvashatunk³⁹ részletesen ezekről – szerette volna felhasználni és adaptálni az argentin körülményekhez. Kétféleképpen képzelte el a nyomornegyedekben a munkát⁴⁰: az egyik terv szerint minden tanyán egyszerre indították volna be a mozgalom egy konkrét tevékenységét (például: iskolaalapítás mindegyik településen). Ez az út azonban sok áldozatot követelt volna a dolgozók részéről. Még nagyobb gondot okozhatott a helyes működés és fejlődés ellenőrzése, mivel ebben az esetben Nagy csapatának egyszerre kellett volna jelen lennie minden nyomortanyán. E módszer megvalósításához természetesen nagyobb kezdőtőkére is szükségük lett volna. A másik opció a mozgalom megszervezésének elkezdésére az lett volna, hogy egy tanyán vagy egy tanya-együttesen létrehozzák az összes intézményt, majd innen fokozatosan kiterjesztik a mozgalmat a többi településre. Ebben az esetben a kiválasztott negyed központként működött volna, így a

³⁵ OSZK, 216/91, dok. 5., 72-73.

³⁶ OSZK, 216/91, dok. 16., sz. n.

³⁷ Uo.

³⁸ GERGELY, Jenő, *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*, elérhető:

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/katolikus-egyhazi-1/ch05s08.html>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³⁹ ANDRÁS, Imre, „A KALOT mozgalom”, elérhető: <http://www.kalot.ro/history.php?l=hu>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁴⁰ OSZK, 216/91, dok. 2., 15.

felügyelet sokkal inkább megoldható volt, és kevesebb pénz is elég lett volna az induláshoz. Nagy a második módszert tartotta a járhatóbb útnak, így kezdésnek ezt a formát javasolta.⁴¹

A nyomornegyedekben szükséges intézmények

A nyomornegyedekben olyan, a mindennapi élethez szükséges intézményeket kellett bevezetni, amelyek teljes vagy bizonyos mértékben hiányoztak. Nagy három különböző épület hiányát emelte ki, s ezeket az ott lakók segítségével tervezte felépíteni.⁴²

Az első egy orvosi rendelő volt a tanyasi egészségügyi körülmények és ellátás javítására. Az épületen belül egy fogorvosi rendelő is működött volna. A higiénia hiánya miatt gyakoriak voltak a különböző járványok és nagyon sok itt élő szenvedett olyan betegségekben, amelyek folyamatos orvosi ellátást igényeltek. Ezt a helyzetet tovább rontotta az is, hogy a szegény városrészekben a lányok gyakran a saját apjuktól vagy nagypapjuktól estek teherbe, így a gyerekeik a vérfertőzés következményeitől betegedtek meg. A rendelőkhöz az orvosok önkéntes alapon vagy nagyon kevés pénzért (100 dollár/hó⁴³) dolgoztak volna. A mozgalom foglalkoztatni szeretne volna azokat az orvosokat is, akik korábban már betöltötték ezt a pozíciót más tanyákon. Abban az esetben, ha a munkálatokat Soares atya lakhelyén, Tigrén kezdték volna el, akkor már meglelt volna a rendelőhöz szükséges épület.

A következő intézmény, amely Nagy tervei közt szerepelt, egy ügyvédi iroda volt a lakosok jogi ügyeinek intézésére, illetve jogi képviselőre. Sokkal nehezebbnek bizonyult önkéntes ügyvédek megtalálása, akik ingyen is betöltötték volna ezt a munkakört, azonban a mozgalom költségvetése alapján maximum 150 dollárt tudtak volna fizetni nekik havonta.⁴⁴ A mozgalom sikerét tekintve a legmeghatározóbb az iskola megszervezése volt, hiszen ennek a feladata lett volna a családok felkészítése a vidéki életre. Az iskola esetében csak az igazgató kapott volna fizetést, szintén maximum 150 dollárt havonta.⁴⁵

Nagy kidolgozott egy kezdeti költségvetést az intézmények megalapításához és fenntartásához.⁴⁶ Az épületek felhúzására 1750, a felszerelés és bútorok megvásárlására pedig 1500 dollárt szánt, így a munkálatok elkezdéséhez tehát 3250 dollár kezdő tőkét kellett biztosítani. A fenntartás éves költsége – azaz a dolgozók fizetése, a két orvos, az ügyvéd és az iskolaigazgató bére – 6 ezer dollár lett volna, ami havi 500 dollárt jelentett.

Az iskolai képzés

Mint már említettem korábban, az iskola volt a kulcs ahhoz, hogy a családok visszatérjenek az argentin földre. Nagy ki akarta építeni a saját oktatási rendszerét annak érdekében, hogy az emberek teljes mértékben felkészültek legyenek. A képzés elkezdéséhez hatvan családot tervezett kiválasztani.⁴⁷ Elsősorban fiatalokat, hiszen ők sokkal könnyebben alkalmazkodtak a változásokhoz, az újdonságokhoz és a reformokhoz.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo. 16.

⁴⁷ OSZK, 216/91, dok. 7., 88.

Nagy Töhötöm négy különböző típusú iskolával – pontosabban kurzusokkal – számolt a nyomornegyedekben élő csoportok számára.⁴⁸ Először is szükségét látta a legkisebbek számára létrehozott általános iskolának. 1963-ban az iskolázottság 67,48 %-on állt,⁴⁹ amely a különböző szociális szervezetek köszönhetően két évvel később már 77 %-ra nőtt, viszont még így is elég alacsonynak számított. Az általános iskola az Argentín Oktatási Minisztérium tanmenetét követte volna.

A kiegészítő kurzusok elsősorban a közösségi élet alapjaira, valamint az olvasás és írás elsajátítására koncentráltak volna. Az írástudatlanság ugyanis az egyik fő okozója volt a lakók munkanélküliségének. Nagy felmérései szerint a nyomornegyedek lakosainak 30-40%-a volt analfabéta.⁵⁰ A kiegészítő kurzusok másik feladata a közösségi szellem kialakítása lette volna, annak érdekében, hogy a kiválasztott családok a költözés után együtt dolgozzanak a vidéki kolóniákon. Az órák az egész világon gyakorlatban lévő, legmodernebb módszerekre épültek. A résztvevők általános műveltségének kiszélesítésére is törekedtek. A nők és a kislányok számára szociál-higiéniá kurzusokat is szerveztek. Az órák a háztartásvezetés alapjaiba vezették volna be a tanulókat. Az alapfokú higiéniai ismeretek és a takarítás ismerete kulcsszerepet játszott a súlyos egészségügyi problémák leküzdésében.

A mozgalom sikerességét leginkább befolyásoló kurzusok a szakmai órák voltak. Ezek a földműveléssel kapcsolatos témák kerültek elő: a kertészet, a baromfi- és sertésenyésztés, a méhészet, az általános állattenyésztés és az intenzív földművelés.⁵¹ A résztvevőknek meg kellett érteniük az agrárszektor jelentőségét az argentin gazdasági életben. Beszélgettek a vidék problémáiról, továbbá megtanulták az üzleti élet alapjait és elsajátították a módszert, amellyel társaikat is képesek lettek megnyerni a mozgalom javára. Az elméleti órák mellett nagy hangsúlyt fektetettek a gyakorlati képzésre, ezáltal tapasztalati úton is ki tudták próbálni mindazt, amit a kurzusokon hallottak.

Az iskolák tanári karának a felépítése nagyon egyszerű volt.⁵² Az igazgató vállalta magára az iskolai munka megszervezésének a feladatát, illetve aktívan részt kellett vennie a nyomornegyedek szociális életében. Mintegy vezérként kellett fellépnie az iskolában és a mindennapokban egyaránt. Szükség volt továbbá két oktatóra és egy tanárnőre. Az oktatók feladata a férfiak felkészítése a vidéki életre, azaz a szakmai órák megtartása, valamint ők vezették a gyakorlatokat is. A tanítónő pedig az általános iskolában a higiéniai és kiegészítő kurzusokon tanított. A teljes képzés ideje minimum nyolc hónapot igényelt, ami azonban meghosszabbítható volt a résztvevők igényei szerint.⁵³

Az ACRA

A mozgalom jogi és gazdasági alapjának megteremtése érdekében Nagy és csapata 1964. szeptember 12-én megalapították az Argentín Vidéki Közösségek Szervezetét (ACRA).⁵⁴ A végső célja ennek a szervezetnek a nyomornegyedeken élő emberek szociális

⁴⁸ OSZK, 216/91, dok. 32., 185-186.

⁴⁹ OSZK, 216/90, dok. sz. n., 146-181.

⁵⁰ Uo. 145.

⁵¹ OSZK, 216/91, dok. 32., 185.

⁵² Uo. 186-187.

⁵³ Uo. 186.

⁵⁴ OSZK, 216/91. dok. 20., sz. n.

integrációjának elősegítése volt. Ezért pénzt gyűjtött a felkészítő kurzusokra, beszerezte a szükséges technikai és egyéb felszereléseket, hogy aztán az ország belsejében létrehozassák a kolóniákat a már korábban kiválasztott és kiképzett családok kiköltöztetésével. Az ACRA Nagy agrármozgalmának központját képezte és fő feladata tehát a nyomorúságban élő embereknek a társadalomba történő reintegrációja volt. Sem a mozgalom, sem a szervezet nem kereste az anyagi haszonszerzés lehetőségét.

A végső célkitűzés eléréséért az ACRA munkássága négy fő elemből állt, amelyek egybeestek a mozgalom alapvető fázisaival.⁵⁵ Az első, a szervezet felelőssége volt: a családok megfontolt kiválasztása, akik először költöznének vissza a földekre, így példaként tekinthetne rájuk a többi lakos. A feladatai között szerepelt továbbá a szakmai és morális felkészítés is a különböző kurzusok segítségével. Azonban az elsődleges feladat a kiválasztott családok visszaköltözésének előkészítése és az önfenntartó kolónia megalapítása volt. A szervezett segítséget nyújtott volna a már megtermelt agrártermékek eladásában is, mindaddig, ameddig a kolónia nem volt képes önmaga intézni az „üzleti” ügyeit.

Az ACRA-nak két fő bevételi forrása volt az önfenntartására, illetve a szociális munkálatok finanszírozására.⁵⁶ Egyrészt azoknak, akiknek szándékában állt belépni a szervezetbe egy bizonyos összeget (kvóta) kellett fizetniük. Másrészt a szervezet a gazdagok és nagyobb Buenos Aires-i gyárak, illetve cégek felajánlásaiból és állami dotációkból is kapott támogatást. Az ACRA élén egy tizenegy tagú vezetői bizottság állt, amely az agrármozgalom végrehajtó szerveként funkcionált.⁵⁷ Nagy Töhötöm a főtitkár szerepét töltötte be, Ramachandra Gowda pedig a helyettese volt.⁵⁸ A bizottság vezetésével az argentin Carlos Castronuovót bízták meg. Ez elsősorban a nyomortanyákon élő emberek bizalmatlansága miatt volt fontos, ugyanis így sokkal inkább el tudták fogadni a mozgalom által vallott elveket és terveket.

Az adományok megszerzése és a kezdetek

Ahhoz, hogy elkezdhessék a reformmozgalmat, a legfontosabb a pénzügyi és materiális háttér megszerzése volt. Ennek érdekében Nagy csapatának tárgyalóasztalhoz kellett ülnie a hatóságokkal, hivatalos szervezetekkel és a nagy argentin ipari cégekkel, hogy meggyőzze őket a reformok fontosságáról, illetve siker esetén a gazdasági haszonról, amelynek lehetőségét az újítások magukban hordozták.

Megszerezték száz előre gyártott házat,⁵⁹ ahol lehetőségük volt elszállásolni a kiválasztott családokat a kurzus ideje alatt. A gyárakban tett látogatásaik is sikeresek voltak: a Helena Rubinstein kozmetikai cég hatvanezer argentin pesót, a Cinzano Gyár pedig félmillió pesót adományozott a mozgalomnak.⁶⁰ Ami a földeket illeti, ezer holdnyi földet szereztek, s ezeket a kolóniák létrehozásánál tudták volna felhasználni.⁶¹ A területek nem képezték volna az ott élők tulajdonát, ugyanis a korábbi esetek azt

⁵⁵ OSZK, 216/91. dok. 19., sz. n.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ OSZK, 216/107, dok. sz. n., 1.

⁵⁹ OSZK, 216/236, dok. 33., 84.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ OSZK, 216/236, dok. 32., 82.

igazolták, hogy ha a szegény parasztoknak volt saját földjük, akkor azt azonnal eladták és visszatértek Buenos Airesbe. A családok azonban néhány éven belül meg tudták volna vásárolni a föld egy részét saját használatra. Nagy így szerette volna biztosítani, hogy kezdetben a kolónia működőképes legyen, és az emberek ne húzzanak hasznot az ingyen kapott földek eladásából. Tárgyalásokat folytattak különböző politikai pártokkal is, hogy támogassák a mozgalmat, főleg állami földekkel. Nagy megismerkedett Alejo Lopez de Armentia-ával⁶² (a La Plata-i Társadalmi Cselekvés Minisztérium vezetőjével).⁶³ Lopez de Armentia azt tanácsolta a mozgalmnak, hogy ne szövetkezzen a szövetségi kormánnyal, mert a La Plata-i Minisztérium rendelkezett a fővároshoz közeli földekkel.⁶⁴ Ebből is látszik, hogy amikor a hivatalos szervek értesültek Nagy terveiről, valóságos verseny kezdődött annak érdekében, hogy melyik párt állhat a mozgalom mögé. Ezt bizonyítja az is, hogy a Buenos Aires-i tartomány szintén felajánlott nekik földeket, házakat és további segítségeket.⁶⁵ Nagyék végül a Santa Fe-i provincia ajánlatát fogadták el, De Martinez asszonyéval együtt (nyolcezer hektár föld⁶⁶ és százmillió argentin peso⁶⁷). A tárgyalások annyira előrehaladtak voltak, hogy 1964 novemberében néhány család és Ramachandra már készen álltak a költözésre.⁶⁸

Ami a kurzusokat illeti, meg kell említenünk, hogy az elsőt 1964. október 8-án tartották meg.⁶⁹ Az első néhány óra célja a bizalom kiépítése volt a tanyalakók körében, hogy társakként fogadják Nagyékát. Soares atya feladata lett volna a családok kiválasztása, mivel ő volt az, aki a legrégebben lakott ebben a térségben. Azonban – ahogy már említettem – az egyház nem hagyta, hogy bármit is megszervezzék. Az első órán még csak hat család vett részt, de a számuk a második alkalomra már tizenhatra emelkedett.⁷⁰ Ettől kezdve minden csütörtökön és pénteken tartottak kurzusokat.⁷¹

Konklúzió

Összegezve elmondhatjuk, hogy Nagy Töhötöm felismerte a szociális és agrárreformok szükségességét a nyomornegyedekben lakók életében. Modern és újító ötleteivel Nagy igen kényes témát érintett, s emiatt a politikai és vallási körökben feszültség alakult ki. Ajánlata járható út lehetett volna a nyomor megoldására. A legnagyobb érdeme, hogy a nehezítő körülmények ellenére is meg tudta valósítani a terveit egy részét.

Nagy szerette volna felhasználni a KALOT szervezésekor szerzett magyarországi tapasztalatokat, hogy kiemelje a nyomorból a tanyák lakóit. Lehetősége volt részletes felméréseket végezni Juan Domingo Perón kormányának támogatásával, ezáltal világos

⁶² OSZK, 216/236, dok. 35., 91-92.

⁶³ Argentína közigazgatási szerkezete abban az időben nagyon hasonlított az Egyesült Államok államformájához: egy központi szövetségi kormányból és a köztársaság többi államának a kormányaiból épült fel.

⁶⁴ OSZK, 216/236, dok. 35., 92.

⁶⁵ OSZK, 216/236, dok. 36., 94.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ OSZK, 216/236, dok. 38., 98.

⁶⁸ OSZK, 216/236, dok. 36., 95.

⁶⁹ OSZK, 216/236, dok. 34., 88.

⁷⁰ Uo. 89.

⁷¹ Uo. 90.

képet tudott adni a nyomornegyedek helyzetéről. Továbbá iskolákat alapított a családok vidéki életre való felkészítésére. Az első kurzusoknak nagy sikere volt, s az emberek kezdtek hinni a mozgalomban és a jobb élet lehetőségében. A pozitív első benyomásnak köszönhetően a lakók feltétel nélkül megbíztak Nagyékban, és készen álltak, hogy megtegyék a szükséges változtatásokat. A kezdeményezések felkeltették a sajtó érdeklődését is, emiatt a különböző politikai pártok is valamilyen formában részt kívántak venni a mozgalomban. Nagy és csapata így hivatalosan is tárgyalni kezdett, hogy megszerezzék a költözéshez elengedhetetlen földeket.

Számos körülmény miatt azonban a költözés végül nem valósult meg. Az argentin politikusok úgy tekintettek a mozgalomra, mint a közelgő parlamenti választások kampányának egyik kiváló reklámjára. Már korábban említettem, hogy Nagyék több ígéretet is kaptak földekre Santa Fe tartományában és Buenos Aires környékén is. Utólag azonban minden egyes ígéret üresnek bizonyult, mivel a politikai pártok valójában nem szerették volna megoldani a nyomornegyedek problémáját, hanem – mint a történelem során erre több példát is találhatunk –, csak a lakosok szavazatát próbálták megszerezni.

Ugyanakkor a dél-amerikai egyház sem támogatta a reformokat. Erre kiváló példa Soares atya elhatárolódása a mozgalomtól, mert nem tudta összeegyeztetni az egyház által vallott konzervatív eszméket Nagy innovatív ideológiájával. Az egyháznak is lettek volna megfelelő földjei a költözés megvalósításához, azonban a katolikus vezetők nyomására nem adhatták őket a mozgalomnak.

A sikertelenség ellenére Nagy érdeme, hogy felhívta a figyelmet a problémára. Úgy vélte, hogy neki kell lépnie a nyomortanyákon élő emberek kilátástalan helyzetének a megváltoztatása érdekében, mivel az argentinok képtelenek voltak megvalósítani a reformokat. Véleményem szerint ezekben a negyedekben a lakosok nem tartották magukat a társadalom szerves részeinek, Nagy agrármozgalma pedig éppen ezen szándékozott változtatni: ezekből az emberekből olyan társadalmi csoportot szeretett volna létrehozni, amely aktívan és hatékonyan részt vesz Argentína szociális és gazdasági életében.

ZÁDORI RAMÓNA
Hírek a Zapatista Nemzeti Felszabadítási Hadseregről.
Az EZLN a világsajtóban

A Zapatista Nemzeti Felszabadítási Hadsereg

Az 1994-es esztendő rendkívüli eseménnyel kezdődött Mexikóban. Az ország délkeleti részén elhelyezkedő Chiapas tartományban több ezer símaszkos maya indián fegyveres felkelést robbantott ki, hogy megdöntsék Carlos Salinas de Gortari elnök kormányát. Ettől a naptól kezdve már a Guatemalával határos régiót sem kerülte el a hírnév és a sajtó figyelve, ugyanis az indián lázadók hősieles cselekedeteikkel mind a hazai, mind a nemzetközi tudósítások középpontjába kerültek. Felmerülhet azonban a kérdés: hogyan tudott egy ilyen szegény és viszonylag elmaradott népcsoport ilyen hírnevet szerezni? Kik is ezek az indián lázadók, akik hirtelen mozgásba tudták hozni a nemzeti- és világsajtót egyaránt? Hogy világosan lássuk a történelmi és társadalmi okokat, a tanulmány első részében ezekre a kérdésekre adunk választ.

Elemzésünkben egy olyan chiapasi indiáncsoporttal foglalkozunk, amely gyakorlatilag a semmiből vált hirtelen ismertté. A hagyományos latin-amerikai gerillákkal ellentétben ez a csoport sajátos stratégiával rendelkezik, mert számukra nem a klasszikus fegyveres harc az elsődleges, hanem tevékenységükben a szavak nyújtotta hatalom ereje dominál. Kik is ezek az indián felkelők, akik úgy döntöttek, hogy 1994. január elsején harcot indítanak a hatalmon lévő kormány megdöntésére? Miért ragadtak fegyvert éppen az újév első napján?

A felkelés indítékainak megértése érdekében fontos felvázolni Mexikó korabeli politikai eseményeit. Az Intézményes Forradalmi Párt (PRI) képviselője, Carlos Salinas de Gortari választási csalás útján jutott hatalomra 1988-ban, aki mindamellett, hogy elnökként neoliberais nézeteket vallott, szorgalmazta az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (NAFTA) aláírását.¹ Az egyezmény életbe léptetése a legszegényebb társadalmi rétegek, valamint a hazai piac teljes összeomlásának lehetőségével fenyegetett. Így nem meglepő, hogy a nagyhatalmakkal való külkereskedelmi kapcsolatok kiépítése nagyfokú elégedetlenséget váltott ki a társadalom perifériájára került emberekből. Mégsem mondhatjuk azonban, hogy ez a megállapodás lett volna a harc kirobbanásának legfőbb tényezője. A valódi okokat több évszázaddal korábban, a spanyol gyarmatosítás korszakában kell keresnünk.

Mexikóban a mai napig számos olyan terület van, ahol igen magas a bennszülött népesség jelenléte: Oaxaca, a Yucatán-félsziget államai és Chiapas tartoznak a leginkább indián lakta területek közé.² Ennek a népcsoportnak a történelem folyamán számos nehézséggel kellett szembenéznie: a gyarmatosítók emberszámba sem vették az indiánokat, erőszakkal bántak velük, elnyomták őket, egyfajta ellenségként, a társadalmi fejlődés gátjaként tekintettek rájuk és alapvető jogaikat sem ismerték el. A helyzet a

¹ GONZÁLEZ PÁEZ, Janine, „Crímenes del PRI: Fraude Electoral de 1988”, in: *revoluciontrespuntocero online*, elérhető: <http://revoluciontrespuntocero.com/crimenes-del-pri-fraude-electoral-de-1988/>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

² [Szerző nélkül], „Etnias y razas”, in: *Chiapas online*, elérhető: <http://www.chiapasonline.com/cultura/etnias-y-razas/>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

függetlenség kivívása utáni két évszázadban sem sokat javult, és a XX. században is aggasztóak az alfabetizációs és élelmezési statisztikák: az analfabetizmus egyes források szerint még emelkedett is a zapatista felkelés óta, és hasonlóan súlyos probléma az alultápláltság is.³

A népcsoport azonban megelégette az állam betartatlan ígéreteinek a sokaságát, s az ötszáz évnyi kifosztás, nyomor és elnyomás ellen a felkelést választotta. A zapatisták tehát e fegyveres felkelés tagjai, akik nevüket az 1910-es mexikói forradalomból ismert Emiliano Zapata parasztvezérről kapták. A zapatisták, Zapata eszméinek követőiként máig az indiánok jogaiért harcolnak. Bár a zapatizmus gyökerei 1983-ig nyúlnak vissza, egészen az EZLN elődjének, a tíz éven keresztül illegálisan működő Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) megalakulásáig, hivatalos megnyilvánulása csak az 1994-es fegyveres felkeléssel teljesedett ki.⁴

Az EZLN és a sajtó

Elemzésünkben a továbbiakban a sajtó szemszögéből szeretnénk betekintést nyújtani az EZLN életébe. Három külföldi napilap – egy mexikói, egy amerikai és egy spanyol – véleményét elemeztük az üggyel kapcsolatban. Kulcsfontosságú egy helyi folyóirat állásfoglalásának vizsgálata, amely egészen sokáig rokonszenvenvel adott hírt a zapatista eseményekről. Ugyanakkor elengedhetetlen egy kívülálló nagyhatalom álláspontja is, ezért egy amerikai újság vélekedése is fontos elemzési szempontunk lesz. A hadsereg tanulmányozásában azonban az európai sajtó állásfoglalása lesz a meghatározó, amely nemcsak a cikkek mennyiségében, de tartalmában is bizonyítja a lap érdeklődését a gerilla csoport iránt. Célunk mindezen napilapok kiválasztásával, hogy bemutassuk a hadsereg népszerűségét, valamint, hogy ismertessük a nemzetközi véleményeket is. Megvizsgáljuk, hogy az eltelt több mint húsz esztendő folyamán mely fontos momentumokra helyezték a hangsúlyt, és mi az, amiben megegyeznek, vagy esetleg eltérnek a lapokban megjelent álláspontok.

A mexikói *La Jornada* napilap az a folyóirat, ami mindamellet, hogy jelentős ideig szimpatizált a hadsereggel, napról napra szolgált friss információkkal az eseményekről. Sajnálatos módon csak a 2002-es évektől tudunk hivatkozni az újság cikkeire, hisz régebbi számai digitális formátumban nem érhetőek el.

Az amerikai *The New York Times* napilap is kiemelkedő figyelmet fordított a zapatistákra, különösen a harc első szakaszában. A lap ugyan nem szolgál folyamatos információval a csoport életéről, publikációi segítségünkre lesznek egészen a kilencvenes évek végéig.

Az európai folyóiratok tekintetében választásunk az *El País* spanyol napilapra esett, amely a kezdetektől nagy érdeklődést tanúsított a hadsereg iránt és írásai 1994. január másodikától egészen napjainkig rendelkezésünkre állnak.

³ [Szerző nélkül], „Chiapas segundo lugar en analfabetismo: Diputado”, in: *Unionchiapas* online, elérhető: <http://www.unionchiapas.mx/articulo/2015/09/17/educacion/chiapas-segundo-lugar-en-analfabetismo-diputado>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁴ ZAMORA MÁRQUEZ, Anaiz, „Guerrilleras del FLN, precursoras de la lucha por la justicia”, in: *expres.zacatecas* online, elérhető: <http://www.expreszacatecas.com/nacional/21341-guerrilleras-del-fln-precursoras-de-la-lucha-por-la-justicia>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

Mindhárom folyóirattal kapcsolatban ki kell emelnünk a cikkek számának drasztikus csökkenését az ezredforduló óta. Ez a fajta visszaesés természetesen összefüggésben volt a hadsereg aktivitásával is, ami a kétezres évek után meglehetősen mérséklődött. Ez leginkább a stratégiai változásoknak volt köszönhető.

Az álarcos indiánok megtörik a csendet

A felkelés kirobbanása a zapatizmus egyik legfontosabb pillanatai közé tartozik. A zapatisták a rendzavarásnak köszönhetően nemcsak láthatóvá váltak, de a köztudatba is sikerült bekerülniük. Már a felkelést követő napon, január másodikán értesültek Spanyolországban a Mexikóban zajló történésekről, ugyanis az *El País* naponta több cikket is publikált az egyre súlyosbodó konfliktusról. Már az első héten 34 cikk foglalkozott a témával, számuk pedig a következő napokban is növekedett. A mexikói publikációk hiánya miatt a felkelést a *The New York Times*, valamint az *El País* szemszögéből igyekszünk megközelíteni, kiemelve a véleményeik közötti különbségeket és hasonlóságokat is.

Az első szembeötlő különbség már a főcímek tartalmában megmutatkozik. Az *El País* legelső cikkének címe: „2000 földműves foglalja el katonailag Mexikó négy települését”⁵ míg a *The New York Times* első címe a következő: „Mexikói seregek harca a lázadókkal. Legalább 57 áldozat.”⁶ A főcímek tartalmát vizsgálva láthatjuk az amerikai napilap csekély figyelmét a lázadók és a helyszín pontos meghatározását illetően. Sokkal inkább kiemeli a konfliktus helyzetét, a halottak számát és nem tesz pontos megállapítást a felkelők eredetéről sem. Ezzel szemben az *El País* részletesen közli a harc színterét és figyelme sokkal inkább a lázadókra összpontosul, még a társadalmi helyzetüket is közli. Másik fontos eltérés a két lap között a cikkek gyakoriságában is megmutatkozik. Míg az *El País* napról napra publikál az eseményekről, addig az amerikai folyóirat több nap cselekményeit foglalja össze egyetlen cikkben. Az *El País* a gyakori és pontos híradások mellett nagy hangsúlyt fektetett a történelmi előzmények felvázolására is. Számos tanulmányában olvashatunk fontos történelmi pillanatokról, amik szintén közelebb viszik az olvasót a zapatista harc megértéséhez.

A kulcsfontosságú események közül Carlos Salinas de Gortari lemondásának követelését mindkét folyóirat meghatározónak tartotta. A zapatistáknak konkrét céljaik voltak a felkeléssel. Pillanatok alatt lerohanták San Cristóbal de Las Casas főterét, ahol kitétték zászlóikat, elfoglalták az önkormányzatokat, a rendőrségi létesítményeket valamint minden rádióállomást. Ezután felolvasták az *Első Selva Lacandona-i Nyilatkozatot*, amelyben hadat üzentek a kormánynak és felszólították követőiket, hogy tartsanak Mexikóvárosba, győzzék le a szövetségi hadsereget, mentsék fel a civil lakosságot, majd szentesítsék a szabad-és demokratikus választások érvénybe lépését.⁷ A *The New York Times* kiemelte a felkelés történelmi jelentőségét, mivel „az ország egyik

⁵ [Szerző nélkül], „2.000 campesinos ocupan militarmente cuatro localidades del sur de México”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1994/01/02/internacional/757465203_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁶ GOLDEN, Tim, „Mexican Troops Battling Rebels; Toll at Least 57”, in: *The New York Times online*, elérhető: <http://www.nytimes.com/1994/01/03/world/mexican-troops-battling-rebels-toll-at-least-57.html>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁷ TAIBO II., Paco Ignacio – Subcomandante Marcos, *A fészkelődő holtak*, Kaposvár, Agave Kiadó, 2005, 207.

legjelentősebb gerilla offenzívája volt, és két évszázada nem történt ehhez hasonló”⁸. A spanyol újság is kihangsúlyozta a közleményt, de sokkal inkább annak politikai céljaira koncentrált, vagyis a célok között kiemelte az elnökség megdöntését és a szabad- és demokratikus választások kiírásának követelését.⁹

Ahogy már említettük, a felkelés egyik legfőbb oka az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény érvénybelépése volt. Mind az amerikai, mind a spanyol sajtó nyomatékositotta a konvenció hatályba lépésének egybeesését a felkelés kirobbanásával. Az adatokban viszont nagy eltéréseket fedezhetünk fel. Míg az *El País* arról informált, hogy a lázadók nem bántalmazták a civil lakosságot,¹⁰ a *The New York Times* 26 halálesetről számolt be.¹¹ Meg kell még említenünk a hadsereg kapcsolatba hozását más hivatalos hetvenes évekbeli gerillacsoportokkal,¹² s erről a feltételezett kötelékről mindkét napilap tudósított. Ennek oka egyrészt a lázadók korszerű fegyverzete volt. A zapatisták esetében természetesen nem hagyományos parasztfelkelésről volt szó, mivel az indiánok modern eszközökkel – gépfegyverekkel, puskákkal – rendelkeztek, valamint jól megtervezett stratégiát alkalmaztak, ami leginkább a katonai gyakorlatban és a kommunikáció kiváló alkalmazásában nyilvánult meg.

Mi lehet az oka, hogy a spanyol és az amerikai folyóirat tudósításai között ilyen különbségeket találhatunk? Azt gondolnánk, hogy a *The New York Times* is alaposan vizsgálja az ügyet, legfőképpen a földrajzi közelség és a két ország közötti számos politikai-gazdasági összefonódás miatt. Azt is feltételezhetnénk azonban, hogy az Egyesült Államok számára nem volt túl előnyös a nemzetközi sajtó részéről az a nagyfokú figyelem, amelyet a szabad-kereskedelmi megállapodás aláírása elleni tiltakozások kaptak. Ugyanakkor Spanyolország éppen akkoriban erősítette meg kapcsolatait a latin-amerikai országokkal, hiszen uniós csatlakozásával a legfőbb összekötő kapocs lett Latin-Amerika felé a nyolcvanas évek második felétől kezdve. Megindultak a befektetések, bilaterális egyezmények születtek és kölcsönös diplomáciai találkozókra is sor kerül. Ezért a latin-amerikai térség fontos híreinek nagy figyelmet szenteltek Spanyolországban. A Partido Popular (PP) 1996-os választási győzelme előtt a szocialista kormányzás idején Latin-Amerikára kitüntetett figyelemmel tekintett a spanyol külpolitika, 1996 után a PP számára azonban már sokkal inkább az Egyesült Államokkal való kapcsolat értékelődött fel és kapott prioritást.

Béketárgyalások a kormánnyal: a San Andrés-i Egyezmény

Hét nappal a fegyveres felkelés után az *El País*ban „A kormány a *mézesmadzag és furkósbot* politikáját alkalmazza a lázadókkal szemben” című cikk jelent meg¹³, melyből kiolvasható a mexikói kormány hozzáállása a zapatistákhoz. A politikája lényege –

⁸ GOLDEN, „Mexican Troops...”, id. mű.

⁹ „2.000 campesinos ocupan...”, id. mű.

¹⁰ Uo.

¹¹ GOLDEN, „Mexican Troops...”, id. mű.

¹² GUERRERO, Salvador, „El Gobierno mexicano asegura que los insurgentes han sido adiestrados por guerrilleros centroamericanos”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1994/01/09/internacional/758070012_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹³ [Szerző nélkül], „El Gobierno mexicano aplica *el palo y la zanahoria* a los sublevados”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1994/01/07/internacional/757897207_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

ahogy a spanyol cikk címe is fogalmaz – az volt, hogy miközben a kormány katonai erővel, kíméletlenül lépett fel a harci övezetben, Salinas a lehető legeggyüttműködőbb arcát mutatta: elismerte Chiapas kritikus helyzetét és hajlott az indiánok követeléseinek figyelembevételére.¹⁴ Tettei azonban nem igazolták kijelentéseit. A kormányzat katonai túlerejével szemben (bombázórepülőket és rakétákat is bevetettek¹⁵) az indiánok visszavonulásra, a civil lakosság pedig menekülésre kényszerült. Az *El País* kiemelte, hogy a civil áldozatok száma lényegesen nagyobb volt a zapatistákénál.¹⁶ A források igen eltérő adatai alapján a lázadás kezdetétől a halálos áldozatok száma száz és ezer fő között mozgott.¹⁷ A mexikói elnök arra hivatkozott azonban, hogy a katonai erő közbeavatkozása a harci övezetben az egyetlen megoldás volt a rend visszaállítására és a civil lakosság védelmére. A mentegetőzések és a békés eszközök mögött valójában Salinas részéről politikai taktikát lehet sejteni. A választási kampány közeledtével a kormánypárt a korábbi drasztikus módszerek helyett inkább már a konfliktus békés rendezését preferálta volna. Ugyanakkor a mexikói elnöknek alaposan át kellett gondolnia, hogyan próbál megoldást találni az egyre súlyosbodó konfliktus csillapítására. Mind az amerikai, mind a spanyol sajtó kiemelte Salinas de Gortari elnök kétesélyes helyzetét a választásokon, ugyanis a béketárgyalások kimenetele jelentősen befolyásolhatta az elnök politikai jövőjét.¹⁸ A konfliktus az *El País* olvasatában negatív hatással volt Salinas imázsára, illetve valódi arculcsapást jelentett a frissen aláírt szabadkereskedelmi egyezmény számára is.¹⁹ A béketárgyalások kezdetét az jelezte, amikor a mexikói elnök „tűzszünetet rendelt el a zapatistákkal való tárgyalás megkezdése érdekében.”²⁰ Ezek a tárgyalások már Ernesto Zedillo elnöksége alatt, a San Andrés-i Egyezmények aláírásával teljessé váltak ki 1996. február 16-án. A megállapodás a hadsereg történetének egyik legjelentősebb történelmi momentumuma volt, de emellett egyfajta társadalmi és indiánjogokat tartalmazó paktumnak is számított a zapatisták és a mexikói kormány között.²¹ A *The New York Times* is részletesen számolt be erről a pillanatról. Két évvel a fegyveres lázadás kirobbanása és a szünni nem akaró viszály után, a konvenció reményteljesnek tűnt a zapatisták számára. A lap azonban

¹⁴ Uo.

¹⁵ [Szerző nélkül] „Los ataques de la aviación mexicana matan a más campesinos que guerrilleros”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1994/01/07/portada/757897203_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹⁶ ORGAMBIDES, Fernando, „Los indígenas mexicanos huyen de los ataques aéreos”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1994/01/07/internacional/757897204_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹⁷ „Los ataques de la aviación mexicana...”, id. mű.

¹⁸ GOLDEN, Tim, „Peace discussions start in Mexico”, in: *The New York Times online*, elérhető: http://www.nytimes.com/1994/02/22/world/peace-discussions-start-inmexico.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FZapatista%20National%20Liberation%20Army&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=search&contentPlacement=1&pgtype=collection, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹⁹ ORGAMBIDES, id. mű.

²⁰ [Szerző nélkül], „Salinas ordena un alto el fuego para negociar con los zapatistas”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1994/01/13/portada/758415602_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²¹ FERNÁNDEZ FUERTES, Santiago, „El Gobierno de México firma el primer acuerdo con la guerrilla zapatista”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/1996/02/17/internacional/824511610_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

kitér a paktum politikai hátterére is. Az egyezmény aláírása jó fényt vetett Zedillo elnökségére és az ország nemzetközi megítélésére egyaránt.²² A paktum aláírása ugyan megtörtént, azonban a kormány végül nem tartotta be a megállapodást.²³ Az *El País* tudósításában erre a tényre utalt, amikor kiemelte, hogy a kormány visszavonta a kiegészítés három fő pontját, azonban arra is rávilágított, hogy a megállapodásban olyan javaslatok is szerepeltek, melyek elősegítenék az indián közösségek nagyobb autonómiáját. A zapatisták valódi célja pedig éppen ez volt.²⁴

A Másik Kampány

A 2001-ben Mexikóvárosba szervezett híres zapatista menet kudarcra után a zapatisták az autonómia kialakítására fordították minden figyelmüket. Ez a hadsereg aktivitásában is megmutatkozott, ugyanis a 2003-ban sokkal inkább a csönd volt jellemző a mozgalom a tevékenységeit illetően, ami persze a sajtóvisszhang csökkenésében is jelentkezett. A mozgalom végül 2005. június 29-én a *Hatodik Selva Lacandona-i Nyilatkozattal* törte meg a csendet. A híres közlemény, amit a hadsereg jelképes szóvivője, Marcos alparancsnok olvasott fel, azon kívül, hogy felidézte az elmúlt tizenegy év történéseit, új feladatokról és jövőbeli akciókról is szólt, s egy teljesen új szakasz kezdetét jelölte ki a hadsereg életében.²⁵ A *Másik Kampány* elnevezésű politikai kezdeményezésben fogalmazták meg az új, tervekkel teli programjukat.²⁶

Figyelemre méltó ennek a politikai akciónak a lebonyolítása és kimenetele, valamint a sajtó véleménye az országjáró kampányról. Leginkább a kezdeményezés lebonyolítása keltette fel a lapok érdeklődését. 2006. január elsején a zapatista vezér, Marcos, akit *Nulladik Küldöttként* kereszteltek újra, hat hónapos útra indult motorjával, azzal a céllal, hogy különböző társadalmi rétegekhez tartozó emberekkel találkozzon, meghallgassa azok panaszait, véleményét és történeteit. Minden figyelmet azokra az emberekre kívánt fordítani, akik hátrányt szenvednek a többi társadalmi csoporttal szemben és nem rendelkeztek semmiféle szólásjoggal az állami rendszerben.²⁷

Az egyes lapok véleménye igen eltérő a *Másik Kampány* akciójával kapcsolatban. A *La Jornada* mexikói napilap úgy mutatta be a kezdeményezést, mint egy, az „indiánok által véghezvitt mozgalmat”, azt gondolva, hogy fő céljuk arra irányult, hogy „végre ne

²² PRESTON, Julia, „Mexico and Insurgent Group Reach Pact on Indian Rights”, in: *The New York Times online*, elérhető: http://www.nytimes.com/1996/02/15/world/mexico-and-insurgent-group-reach-pact-on-indian-rights.html?rref=collection%2Ftimestopic%2FZapatista%20National%20Liberation%20Army&action=click&contentCollection=timestopics®ion=stream&module=stream_unit&version=search&contentPlacement=1&pgtype=collection, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²³ ZAMORA, Bárbara, „Los Acuerdos de San Andrés 20 años de traición”, in: *La Jornada online*, elérhető: <http://www.jornada.unam.mx/2016/02/18/opinion/022a2pol>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁴ FERNÁNDEZ FUERTES, Santiago, id. mű.

²⁵ AGUIRRE ROJAS, Carlos Antonio, *Chiapas, Planeta Tierra*, Editorial Prohistoria, Rosario, Argentina, 2007, 81.

²⁶ AGUIRRE ROJAS, Carlos, id. mű, 119.

²⁷ ANGUIANO, Arturo, „La Sexta Declaración. La irrupción de La Otra Campaña y el miedo de la clase política”, in: *Revista del Posgrado de Sociología*, Bajo el Volcán, Puebla México, 2006, 24, elérhető: <http://www.redalyc.org/pdf/286/28661003.pdf>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

csak mesztic, hanem indián szemszögből is lássák őket”.²⁸ Azonban az *El Universal* mexikói lap más nézőpontból elemezte a zapatista indítványt: szerinte a javaslat célja az volt, hogy a mozgalom egy új, antikapitalista frontot alakítson ki más baloldali csoportok szövetségével még a júliusi választások előtt.²⁹ Az *El País* szintén beszámolt a zapatisták jövőbeli terveiről, azonban sokkal inkább annak politikai jelentőségét emelte ki. Vagyis Marcos azért indult útnak Mexikó feltérképezésére, hogy „növelje globalizációellenes politikájának támogatottságát, illetve, hogy felépítsen egy Nemzeti Baloldali Antikapitalista Programot”.³⁰ A napilap Marcos személyét Che Guevarához hasonlította, amikor 1952-ben motorjával bejárta Latin-Amerikát. Az *El País* a választási kampány előtt arról számolt be, hogy az EZLN „búcsút mondana a fegyvereknek, és tervei között egy új nemzeti és nemzetközi jellegű politikai kezdeményezés szerepel”.³¹ A *Másik Kampány* kivitelezését azonban fel kellett függeszteni Ramona parancsnok halála miatt, aki a hadsereg egyik reprezentatív tagja volt és a *Nők Forradalmi Törvényének* egyik fő ösztönzője.³²

2013-ban, a *Másik Kampány* felfüggesztését követően, a *La Jornada* mexikói napilap radikális változásokról informált a zapatista mozgalom kapcsán. Marcos kijelentette, hogy „a Másik Kampány és a *Sexta*³³ nem létezik többé”, így „újabb politikai akciók és gyűlések következnek majd”, ami a *Sexta* új korszakának kezdetét jelentené.³⁴ Változott tehát a „ritmus, a sebesség és a tagság”. Ennek értelmében egy olyan hű tagokból felépülő katonai erővel szeretnének rendelkezni, ami nem hátrál meg a feladatoktól és semmi esetben sem távolodna el a mozgalomtól.

Marcos metamorfózisa

A *Sexta* valamint a *Másik Kampány* visszhangját követően, a 2006 és 2014 közötti időszakban a mozgalom elcsendesedett és Marcos is ritkábban mutatkozott. 2014-ben azonban minden figyelem újra a személye körül összpontosult, amikor májusban az EZLN radikális változásokkal állt elő. A zapatista szóvivő, Moisés alparancsnok és Tacho őrnagy kíséretében jelent meg a tojolabali település La Realidad főterén, hogy egy

²⁸ JIMÉNEZ, Arturo, „Comienza a surgir un movimiento de videastas indígenas en México”, elérhető: *La Jornada online*, elérhető: <http://www.jornada.unam.mx/2006/03/15/index.php?section=cultura&article=a06n1cul>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁹ [Szerző nélkül], „Deja EZLN la selva para recorrer el país, in: *El Universal online*, elérhető: <http://archivo.eluniversal.com.mx/notas/323227.html>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³⁰ ORTEGA, Antonio, „Nueva gira zapatista por México”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/2006/01/02/internacional/1136156416_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³¹ ORTEGA ÁVILA, Antonio, „Los zapatistas intentan emprender una nueva etapa de lucha política en México”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/diario/2005/06/29/internacional/1119996007_850215.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³² [Szerző nélkül], „Comandanta Ramona, a un año de su muerte”, in: *cimacnoticias online*, elérhető: <http://www.cimacnoticias.com.mx/node/56210>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³³ A „Sexta” a Hatodik Selva Lacandona-i Nyilatkozat spanyol elnevezésének rövidítése (*La Sexta Declaración de la Selva Lacandona*).

³⁴ BELLINGHAUSEN, Hermann, „Desaparece la otra campaña; anuncia el EZLN «cambios»”, in: *La Jornada online*, elérhető: <http://www.jornada.unam.mx/2013/01/29/politica/022n1pol>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

sajtótájékoztató keretében fontos információkat jelentsen be. Közleményében nemcsak leróttá tiszteletét José Luis López Galeano, a hadsereg egyik kiemelkedő tagja előtt, hanem a mozgalommal kapcsolatos „belső változásokról” is beszélt.³⁵ Zapatista szimpatizánsok, újságírók ezrei voltak jelen a téren, hogy meghallgassák Marcost, azonban a szóvivő bejelentése mindenkit váratlanul ért. Közleményében, amelynek a „Fény és Árnyék között” címet adta, megüzente, hogy Marcos személye a többi zapatista tag közös megegyezése alapján „nem létezik többé” és Galeanová változik.³⁶ Azonban nemcsak az általa kreált személyiségtől köszönt el, hanem a hadsereg vezetését is átengedte az egyik legkiemelkedőbb zapatista tagnak, Moisés alparancsnoknak, aki a kezdetektől oszlopos tagja volt a mozgalomnak.

A Marcos alparancsnok átváltozásával kapcsolatban megjelenő cikkekben szembeűnő a szóvivő körül összpontosuló figyelem, ami a napilapok főcímeiben is megmutatkozik. Az is érdekes, hogyan vázolják fel lemondásának körülményeit. „Marcos alparancsnok átváltozása”, „Marcos alparancsnok felhagy az EZLN mexikói gerillacsoport vezetésével”, „Marcos visszalépése”, „Marcos búcsúceremóniája”, „Marcos felbukkan, La Realidadban, Galeano tiszteletére”, „Az alparancsnok kisbetűvel” és több hasonló cím Marcos főszereplésére koncentrált.³⁷ Annak ellenére tehát, hogy Marcos elbúcsúzott a mozgalomtól és Moisés vette át a hadsereg vezetését, Marcos továbbra is a figyelem középpontjában maradt, míg a leendő vezető a háttérbe szorult. Felmerülhet a kérdés, vajon mi kényszeríthette Marcost, hogy lemondjon az EZLN vezetéséről és elbúcsúzzon az általa kreált személyiségtől. A szóvivő már 2007 decemberében tájékoztatta a népet arról, hogy „visszavonulna egy időre” a közszerepléstől. 2014. január elsején nagy port kavart Marcos távolléte az EZLN huszadik jubileumi évfordulójáról.³⁸ Természetesen találgatások is napvilágot láttak a vezető távolmaradása miatt, ami a cikkek tartalmában is megmutatkozik. Sokak hivatkoztak egészségügyi problémájára, hogy rákos betegséggel küzd, és „Mexikóvárosba jár kezelésekre”.³⁹ Marcos azonban a már tőle megszokott egyszerű és ironikus válasszal cáfolta meg mindezt: „Nem voltam és nem is vagyok beteg, ha ilyen híreket keltettünk, azért volt, mert így kellett lennie.”⁴⁰

Marcos karaktere megsemmisítésének a szükségességét az összes általunk vizsgált folyóirat elemezte. Mivel az ünnepséget Galeano tiszteletére rendezték, említést tettek halálának körülményeiről. Galeano, aki nevét Eduardo Galeano uruguayi írótól vette át,

³⁵ [Szerző nélkül], „Subcomandante «Marcos» abandona dirigencia de la guerrilla mexicana EZLN”, in: *El País online*, elérhető: <http://www.elpais.com.co/elpais/internacional/noticias/subcomandante-marcos-abandona-dirigencia-guerrilla-mexicana-ezpl>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³⁶ BEAUREGARD, Luis Pablo, „La metamorfosis del subcomandante Marcos”, in: *El País online*, elérhető: http://internacional.elpais.com/internacional/2014/05/26/actualidad/1401056860_449766.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³⁷ A fenti címek az *El País* és a *La Jornada* folyóiratokban jelentek meg.

³⁸ BEAUREGARD, Luis Pablo, „El ídolo encapuchado se desvaneció”, in: *El País online*, elérhető: http://internacional.elpais.com/internacional/2014/01/04/actualidad/1388859299_645918.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³⁹ LLANO de, Pablo, „El Subcomandante en minúsculas”, in: *El País online*, elérhető: http://elpais.com/elpais/2015/07/10/eps/1436525158_760913.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁴⁰ Uo.

az EZLN és egy munkás-paraszt szervezet (CIOAC: Mezőgazdasági Munkások és Parasztok Független Történelmi Központja) között kialakuló fegyveres összeütközés áldozata lett 2014. május másodikán.⁴¹ Galeano a hadsereg nélkülözhetetlen tagja volt, aki az 1994-es felkelés alatt két önkormányzatot is elfoglalt. Így nem véletlen, hogy Marcos alparancsnok ezt az új nevet választotta Galeano emlékére. Természetesen a zapatista vezető maga is megindokolta átváltozását: „Galeano vagy bármelyik zapatista megölése, olyan mintha az EZLN-t akarták volna meggyilkolni. [...] Úgy gondoljuk, hogy valakinek meg kell halnia ahhoz, hogy Galeano újra élhessen.”⁴²

Természetesen azzal, hogy Marcos visszavonult, a mozgalom továbbra is élni fog, immáron egy olyan vezetővel, aki szintén meghatározó tagja a hadseregnek, aki már a felkelésben is bizonyította, hogy az EZLN hű tagja. Ez a személy nem más, mint az indián származású Moisés Alparancsnok, azaz, Subcomandante Moisés csupa nagybetűvel, aki a gerillaharc minden szakaszát átélte. Egy alacsony termetű, szikár napszámos, akinek feladata éveken keresztül az volt, hogy „Marcos metaforáit a földre szállítsa.”⁴³

A tizenkét évnyi ellenzékiesség után ismét hatalmon lévő Intézményes Forradalmi Párt (PRI) úgy tűnik, keményebben kíván fellépni az EZLN-nel szemben.⁴⁴ 2013-tól az összecsapások egyre gyakoribbak: paramilitáris alakulatok intéznek támadásokat a zapatisták ellen az EZLN fennhatósága alatt lévő területeken és indián közösségeket űznek el falvaikból. Moisés Alparancsnok tehát egy nehéz időszakban vette át a vezető szerepet. A mozgalom azonban továbbra is aktívan képviseli az indiánok érdekeit. Fejlesztik önkormányzatiságukat, részt vesznek tüntetéseken, megemlékezéseken, ahol támogatják az elesetteket, kifejezik szolidaritásukat és igyekeznek bátorítani a közösségeket, biztosítva őket arról, hogy nincsenek egyedül.

⁴¹ LLANO de, Pablo, „El Paso atrás de Marcos”, in: *El País online*, elérhető: http://internacional.elpais.com/internacional/2014/06/13/actualidad/1402694232_132052.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁴² BEAUREGARD Luis Pablo, „El ídolo encapuchado...”, id. mű.

⁴³ LLANO de, Pablo, „El Paso atrás...”, id. mű.

⁴⁴ [Szerző nélkül], „México país con guerrillas”, in: *BBC online*, elérhető:

http://www.bbc.com/mundo/noticias/2013/01/130116_mexico_pais_guerrillas_ezln_epr_pri_narcotrafico_an, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

A nők nyelvi láthatósága spanyol korpuszokon keresztül

Jelen tanulmányban a nők múltbeli és mai helyzetét mutatom be röviden, majd a nyelvi szexizmus fogalmát illusztrálom néhány spanyol példán keresztül. A nyelvi szexizmus fogalmának a rövid bemutatása után felvázolom a nyelvi szexizmus főbb problémáit a spanyol nyelvben. Ezt követően említést teszek néhány nem szexista útmutatóra, amelyek az utóbbi években jelentek meg Spanyolországban. Ezek különböző alternatívákat kínálnak a szexista nyelvezet elkerülésére, azonban találkozhatunk néhány problematikus megoldással is, amelyekre a cikkben részletesen kitérek. Az elemzés fő részében a *Corpus de Referencia del Español Actual*¹ (mai spanyol korpusz) segítségével talált példákon keresztül a nők nyelvi láthatóságának a kérdésével foglalkozom.

A nők múltbeli és mai helyzete

A nyelv gondolatokat kifejező jelek rendszere, amely visszatükrözi az egyén és a társadalom gondolkodását. A nők évszázadokon keresztül társadalmilag el voltak nyomva, alárendelt szerepet töltöttek be, hiszen nem szavazhattak, nem járhattak egyetemre és nem lehetett saját keresetük. Ennek a társadalmi elnyomásnak megfigyelhetjük a jeleit természetesen a nyelvben is. Ignacio Bosque, spanyol nyelvész, a Spanyol Királyi Akadémia választott tagja úgy fogalmaz, hogy létezik egyfajta diszkrimináció a nők irányában, amely megmutatkozik a nyelvhasználatban is.²

Igaz, napjainkban a társadalmi és a politikai változásoknak köszönhetően a nők olyan pozíciókat és állásokat vállalhatnak, amelyeket régen nem tölthettek be. Ennek ellenére még mindig nem beszélhetünk nők és férfiak közötti egyenlőségről. A változások azonban ugyanúgy érintik a férfiakat, mint a nőket. Az élet minden területére jellemző a férfi dominancia, gondoljuk például a házimunkák megosztására vagy a munka világára.³ Ezért fontos, hogy elérjünk egy társadalmi egyenlőséget a nők és a férfiak között, valamint, hogy a nő kellőképpen megjelenjen a társadalomban és a nyelvhasználatban.⁴ Mivel napjainkban a nők olyan pozíciókat töltenek be, amelyek korábban elképzelhetetlenek lettek volna számukra, a spanyol nyelv, a nők láthatósága érdekében bizonyos főneveket *a* végződéssel lát el, s így egyes *o*-ra végződő, foglalkozást jelölő, hímnemű főneveknek generálódik egy *a*-ra végződő nőnemű alakjuk. Példaként megemlíthetjük a ‘miniszter’ jelentésű *ministro* főnevet (*el ministro* – *la ministra*). Ebben az esetben a norma előírja az *a*-ra végződő nőnemű alak használatát, azonban megjelennek olyan *a*-ra végződő nőnemű alakok is a társalgási nyelvben, amelyeket az akadémia nem fogad el. Példaként hozhatjuk a ‘pilóta’ jelentésű *piloto*

¹ Real Academia Española, *Corpus de Referencia del Español Actual* (CREA), elérhető: <http://corpus.rae.es/creanet.html>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

² BOSQUE, Ignacio, „Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer”, elérhető: http://www.rae.es/sites/default/files/Sexismo_linguistico_y_visibilidad_de_la_mujer_0.pdf, 2, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³ Uo. 2-3.

⁴ Uo. 3.

főnév esetét (*el piloto* – **la pilota*). Beszélhetünk továbbá még olyan hímnemű foglalkozásnevekről is, amelyek *e*-re vagy mássalhangzóra végződnek. Ebben az esetben a norma két alakot fogad el a nőnem kifejezésére: az eredeti alakot, ahol a névelő jelöli a nőnemet illetve az *a* végződésű alakot. Erre a harmadik esetre példaként említhetjük az ‘elnök’ jelentésű *presidente* főnevet (*el presidente* – *la presidente/la presidenta*).⁵

A nyelvi szexizmus a spanyol nyelvhasználatban

A nyelvi szexizmus fogalma alatt főként a nők diszkriminálását értjük a nyelvhasználatban.⁶ Több más egyetem mellett a murciai egyetem is kiadott egy nem szexista útmutatót, amelyben említenek néhány példát a szexista nyelvhasználatra és különböző alternatívákat kínálnak annak elkerülésére. Az első szexista példa arra hívja fel a figyelmünket, hogy el kell kerülnünk azokat a kifejezéseket, amelyekben a férfiközpontúság dominál, és amelyekben a nőket úgy nevezik meg, mintha alárendelt szerepük lenne, mintha a férfiaktól függenének (pl. „En la fiesta, los médicos y sus mujeres.” [Az orvosok és a feleségeik az ünnepségen.]). A következő szexista példa pedig arra figyelmeztet minket, hogy mellőzzük a sztereotípiák használatát: „el coche de papá” [‘apa kocsija’], „la lavadora de mamá” [‘anya mosógépe’].⁷

Az andalúz nem szexista útmutató szerint a nyelvi szexizmus más problémákat is felvet az előbb említett két példán kívül. Eszerint sok esetben a hímnemet normaként használják, annak ellenére, hogy bizonyos szituációkban a használata nem indokolt: *los políticos* (‘a politikusok’). Ebben az esetben ez a főnév egyaránt utal a nőkre és a férfiakra, azonban tanácsosabb olyan kifejezést használni, amely jobban láthatóvá teszi a nőt, és amelyből egyértelműen kiderül, hogy a nőkre is gondolunk nemcsak a férfiakra.

Előfordul, hogy aszimmetriát figyelhetünk meg a nők és a férfiak megnevezése között, mivel néhány esetben a nőket lekicsinylő kifejezésekkel illetik a spanyol nyelvben. Az andalúz nem szexista útmutató erre a ‘kisasszony’ jelentésű *señorita* főnév példáját említi.

Végül az andalúz útmutató még egy problémát felvet szexista nyelvhasználat során: ha a szavak sorrendjét megfigyeljük egy spanyol mondaton belül, legtöbbször azt tapasztaljuk, hogy a hímnemű szavakat a nőnemű szavak elé helyezik, amely nem igazságos eljárás, mivel ez az előrehelyezés a hímnem prioritását sejteti.⁸

A fő cél tehát az, hogy elkerüljük a nők diszkriminációját a nyelvhasználatban. Az elmúlt években jelentek meg Spanyolországban a már említett nem szexista útmutatók (*MUR*, *UNED*, *VAL*, *CCOO*), amelyek különböző megoldásokat kínálnak a szexista nyelvezet elkerülésére.⁹

⁵ BERTA, Tibor, „Sincronía, diacronía y enseñanza de idiomas”, in: *Acta Hispanica*, III, Szeged, 1998, 75, elérhető: <http://hispanismo.cervantes.es/documentos/acta3.pdf>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁶ MENÉNDEZ MENÉNDEZ, María Isabel, *Lenguaje Administrativo no sexista*, Instituto Andaluz de la Mujer, elérhető: http://www.uca.es/recursos/doc/unidad_igualdad/1094014557_145201212154.pdf, 12, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁷ *Guía de uso no sexista del vocabulario español*, Universidad de Murcia, elérhető: <https://www.um.es/u-igualdad/documentos/guia-leng-no-sexista.pdf>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁸ MENÉNDEZ MENÉNDEZ, María Isabel, id. mű, 13-15.

⁹ BOSQUE, Ignacio, id. mű, 1, 17.

Megoldások a szexista nyelvezet elkerülésére

Az andalúz útmutató szerint a névelőket eltörölhetjük a mondatokból vagy helyettesíthetjük őket a *se* névmással (los beneficiarios de las becas – *se* beneficiarán de las becas), főnévi igenevekkel, határozói igenévvvel és vonatkozói névmásokkal (los participantes de las pruebas – *quienes* participan en las pruebas). Ignacio Bosque azonban felhívja a figyelmünket arra, hogy nem minden esetben hagyhatjuk el a névelőt, ugyanis előfordulhat, hogy a névelő eltörlésével megváltozik az egész mondat jelentése. A következő két példamondatot említi: „Conozco a los especialistas” és „Conozco a especialistas.” Az első esetben, amikor határozott névelővel áll a szakorvos szó, akkor a mondat jelentése a következő: *Ismerem az összes szakorvost.* Ha a mondatból kihagyjuk a határozott névelőt (*los*), megváltozik a mondat jelentése: *ismerek néhány szakorvost.*¹⁰

Az andalúz útmutató metonímiai szerkezetek, egyalakú változatlan nemű főnevek és a kollektív főnevek használatát is javasolja a nők és a férfiak közötti egyenlőség elérésének az érdekében. Kollektív főnevekre a következő példákat említi: *alumnado* (‘diákság’), *ciudadanía* (‘polgárság’), *profesorado* (‘tanárság’).¹¹

Meg kell említeni azonban, hogy az elmúlt években a nyelvhasználók körében elterjedtek olyan megoldások is a szexista nyelvezet elkerülésére, amelyek vitatható eseteknek számítanak az akadémia és az útmutatók szerint. Az első problémás eset, amelyet az andalúz útmutató kiemel, az a ferde vonal használata az alternatív hímnemű és a nőnemű alakok megkülönböztetésére. A szakirodalom szerint űrlapok, újságcímek, megszólítások esetében alkalmazhatjuk a ferde vonalat (*el/la alumno/-a*), viszont más esetekben használata nem ajánlatos, mivel nehézkessé teszi a szavak, mondatok kiolvasását, értelmezését. A következő problematikus eset a kukac (@) jel használata, a nőnem és a hímnem egybevonat jelölésére, amely megint csak népszerűvé vált a nyelvhasználók körében (*alumn@s*). Az útmutató szerint el kell kerülni a kukac jel használatát, mivel nem nyelvi jelről van szó, ezért nem lehet értelmezni.¹² A nyelvhasználók körében mindemellett még megfigyelhető az egyalakú főneveknek (egy alakjuk van, de a nemük változó) a megkettőzése. Ennek következtében megjelentek olyan *a-ra* végződő nőnemű főnevek, amelyek korábban nem léteztek.¹³ Erre a jelenségre a legjobb, többször idézett példa a venezuelai köztársaság alkotmánya: „Sólo *los venezolanos y venezolanas* por nacimiento y sin otra nacionalidad podrán ejercer los cargos de *Presidente o Presidenta* de la República, *Vicepresidente Ejecutivo o Vicepresidenta Ejecutiva*...”¹⁴

A spanyol akadémia azonban kritizálja a megkettőzés használatát, mivel ez nehézségeket okoz a szintaxisban, s így a nyelvhasználat nehézkessé válik. Ignacio Bosque úgy fogalmaz, hogy a megkettőzést csak hivatalos nyelvben használják a nyelvhasználók, ha a személy nem kamerák vagy mikrofon előtt áll, megfelel a megkettőzésről.¹⁵

¹⁰ Uo. 14-15.

¹¹ MENÉNDEZ MENÉNDEZ, María Isabel, id. mű, 30-33.

¹² Uo. 36-37.

¹³ BERTA, Tibor, „Sincronía...”, id. mű, 75.

¹⁴ [Szerző nélkül], „EFE: La Constitución venezolana es ejemplo del mal uso del lenguaje no sexista”, elérhető: <http://www.noticias24.com/venezuela/noticia/94828/efe-la-constitucion-venezolana-es-ejemplo-del-mal-uso-del-lenguaje-no-sexista/>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹⁵ BOSQUE, Ignacio, id. mű, 11-12.

Az andalúz útmutató szerint abban az esetben használhatjuk a megkettőzést, amikor nem tudjuk, hogy ki tölti be az adott pozíciót, tisztséget: „*El Presidente o Presidenta* del Consejo Económico.”¹⁶

A spanyol korpusz

Mint már említettem, az *o*-ra végződő, foglalkozást jelölő, hímnemű főnevek esetében létrejöttek *a*-ra végződő nőnemű alakok is, mivel a nők olyan pozíciókat töltenek be, amelyeket régen nem tölthettek be. A nyelvhasználók el kezdtek használni újonnan született *a*-ra végződő nőnemű alakokat, amelyek a múltban nem léteztek. Bizonyos esetekben olyan alakokat használnak, amelyeket az akadémia is elfogad, és így sikerül elérni, hogy a nő kellőképpen megjelenjen a nyelvben, azonban néhány példából lehet majd látni, hogy olykor a beszélők próbálják láthatóvá tenni a nőt, ám olyan alakokat használnak, amelyeket a norma nem fogad el, helytelennek tart.

A példákat, amelyeket a cikk további részében megvizsgálók a *Corpus de Referencia del Español Actual* (a továbbiakban: CREA) segítségével találtam, amely a Spanyol Királyi Akadémia honlapjáról elérhető. A CREA egy mai spanyol elektronikus korpusz, különböző írott és beszélt szövegek gyűjteménye, amely kiindulópontot jelenthet sokféle kutatáshoz. E honlap segítségével bármilyen szót meg lehet vizsgálni egy adott kontextusban. Miután beírtuk a keresendő szót, ki lehet választani a szöveg témáját, típusát és az országot, amelyben szeretnénk megvizsgálni az adott szót. A példákban a vizsgálandó szavakat mondatokba ágyazva olvashatjuk. Az itt idézett példamondatok egy kivételével nincsenek lefordítva, hiszen itt most csak a szóalakokat vizsgáljuk meg. Az előbb említett kivétel esetében azonban szükségesnek ítéltam a spanyol mondat fordításának közlését, mivel ebben az esetben egy diszkriminatív mondatról van szó.

A példák bemutatása előtt tisztázni kell két fogalmat, amelyek a példák vizsgálata során mindig felbukkannak. Az első definíció az egyalakú főnevekre, a második definíció pedig az egyalakú változatlan nemű főnevekre vonatkozik. Az előbbi fogalom olyan főneveket jelöl, amelyeknek egy alakjuk van, de a nemük a biológiai nem szerint változó. Erre példaként megemlíthetjük a ‘diák’ jelentésű *el / la estudiante* főnevet. Az utóbbi fogalom olyan főnevekre vonatkozik, amelyeknek egy alakjuk van és nem változó neműek, például az ‘áldozat’ jelentésű, *la víctima* főnév. Ebben az esetben, ha férfira utalunk, akkor is a nőnemű főnevet használjuk, melynek neme tehát pusztán nyelvtani jellegű.

A CREA keresőfelület példamondatai

Az első foglalkozást jelölő főnév, amelyet megvizsgáltam az ‘elnök’ jelentésű *presidente* szó volt:

CREA1: „Una de ellas es que Serafín Núñez no consiguió el puesto político que, al parecer, le ofreció Juan Guerra: *la presidencia* de la *Diputación de Cádiz*.” (1990, *Tiempo*: Madrid)

¹⁶ MENÉNDEZ MENÉNDEZ, María Isabel, id. mű, 35-36.

CREA2: „Del mismo modo, *la presidenta de los farmacéuticos gallegos* apeló a la responsabilidad de los médicos para que cumplieren las recetas de forma correcta.” (2014, *La voz de Galicia*)

CREA3: „Manuel Guerra está en Nueva York terminando de grabar el nuevo disco de Salsérin, el de la Dimensión Latina y el suyo, apenas llegue se reunirá con *la presidente del INAM* para aclarar la situación.” (1997: *El Nacional*, Venezuela)

Azt láthatjuk, hogy az első példában a *presidencia* kollektív főnév használatával elkerülük a szexista nyelvhasználatot. A második példában a *la presidenta* azonban újonnan született nőnemű alak, amely eredetileg nem létezett, de a szótár szerint,¹⁷ mára a norma elfogadta ezt az alakot és a többségi használata megszilárdult. Ez az újonnan született nőnemű alak már nem egyalakú főnév, jobban hasonlít azokra a főnevekre, amelyeknek az alakjuk és a nemük is változó. A harmadik példa (*la presidente*) az eredeti nőnemű alak, mivel a *presidente* szó eredetileg egyalakú főnév volt.

A következő két főnév, amelyet találtam a ‘bíró’ jelentésű *juez* és az ‘ügyész’ jelentésű *fiscal* főnevek:

CREA4: „Según *la juez decana, María Angeles Vivas*, el Juzgado número 23 decretó el auto de prisión incondicional.” (1987: *Conflicto judicial por la liberación de un asesino*)

CREA5: „La mujer está en el mejor camino para conseguir su plena presencia en la sociedad, y ya es ministra, *o jueza*, o lo que cada una quiera o pueda ser.” (1995: *Temas de hoy*, Madrid)

CREA6: „Eri Rojas Villalba, quien se encuentra prófugo de la justicia ya que oculta a sus dos hijos desde febrero pasado, cuando los trajo del Brasil, estaría siendo protegido por un grupo de indigenistas, según aseguró *la fiscal Carmen Gubetich de Cattoni*.” (2004: Asunción)

A *juez* és a *fiscal* szavak egyalakú főnevek a spanyol nyelvben. Az eredeti nőnemű alakok a *la juez* és a *la fiscal*. A negyedik példában láthatunk példát az eredeti nőnemű alak használatára. A beszélők körében azonban megjelennek olyan *a-*ra végződő nőnemű alakok, amelyek a korábbi norma szerint nem léteztek: *la jueza* és a *la fiscal*. A szótár szerint a *la jueza* alakot a norma elfogadta és művelt nyelvváltozatok is használják. A *fiscal* főnév új nőnemű alakját (*la fiscal*) Latin-Amerika néhány országában a beszélt nyelvben használják a *Diccionario panhispánico de dudas* (továbbiakban: DPD) szótár szerint.¹⁸ A fenti példa is amerikai, mivel a paraguayi sajtóból származik.

Az következő néhány mondatban is azt láthatjuk, hogyan próbálják a nőnem kategóriáját láthatóvá tenni, azonban a nyelvhasználók itt olyan alakokat használnak, amelyeket a norma nem fogad el, helytelennek tekint:

CREA7: „El niño fue bañado, empolvado y fotografiado como parte del proceso del duelo», dijo *Venetia Coffey, sargenta de la policía de North Miami Beach*.” (1997: *El Nuevo Herald*, diario español de Estados Unidos)

¹⁷ *Diccionario panhispánico de dudas* (DPD), elérhető: <http://lema.rae.es/dpd/?key=aplicaci%C3%B3n+de+formas+femeninas>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹⁸ Uo.

CREA8: „Que una mujer implore ser *pilota* de un caza, que otra pretenda trabajar de sacerdotisa.” (1987: *El País*, 1987: Pilotas)

CREA9: „si las elecciones fueran ahora en Colombia el resultado sería: Horacio Serpa (ministro de Gobierno), 28%; Antanas Mockus (alcalde de Bogotá), 21%; *Noemí Sanín (ex cancillera)*, 17%; Andrés Pastrana (ex candidato conservador)...” (*El Universal*, 1996: Agenda País: Venezuela)

CREA10: „*Ileana Rogel, miembra* de la Comisión de Agricultura y Economía del Congreso, dijo que se necesita reformar la ley.” (2000: El Salvador)

Mivel az ‘örmeister’ jelentésű *sargento* egyalakú főnév, ezért a szabályszerű nőnemű alakja a *la sargento*. A 7. példában azonban egy olyan alakot láthatunk (*la sargenta*), amely nem szabályos alak; Leonardo Gómez Torrego azt írja,¹⁹ hogy a Spanyol Királyi Akadémia 2001-es szótára kimondja, hogy az összes olyan főnév, amely katonai rendfokozatot jelöl, mind egyalakú.

Hasonlóképpen megjegyezhetjük a ‘pilóta’ jelentésű *piloto* és a ‘kancellár’ jelentésű *canciller* főnevek esetében, hogy a fenti példákban látható *pilota* és *cancillera* alakok helytelenek, mivel a DPD szótár szerint²⁰ mindkét főnév egyalakú főnév. Ennek következtében a helyes nőnemű alakok a következők: *la piloto* és *la canceller*.

A *miembro* spanyol szó jelentése ‘tag’, amely a Spanyol Királyi Akadémia szótára (2001) szerint lehet egyalakú főnév (*el/la miembro*) és lehet egyalakú változatlan nemű főnév (*el miembro*). A szótár szerint az utóbbi változat abban az esetben lehetséges, ha nem határozzuk meg a nemet: „Elisa es un miembro más del partido.” (*Eliza egy további tagja a pártnak.*) Mindezek ellenére, a 10. példában egy olyan újonnan született *a-ra* végződő nőnemű alakot figyelhetünk meg, amelyet Leonardo Gómez Torrego szerint az akadémia nem fogad el.²¹

A következő két példa, amelyet találtam az ‘orvos’ jelentésű *médico* és a *doctor* főnévvel kapcsolatos:

CREA11: „El sistema pedagógico fue diseñado por *la médico* María Montessori, en Italia (1907), basado en una filosofía de vida y centrada en el respeto a la persona, el universo y las interrelaciones.” (2004: *Siglo XXI*: Guatemala)

CREA12: “Luego el presidente de la Asociación Dominicana de Derechos y Relaciones Internacionales presentó a la oradora principal del acto, *la doctor* Emma Valois Vidal.” (1997: *Intelectuales se reúnen en Conferencia*)

Mindkét példa helytelen alakot tartalmaz, ugyanis 1992-ben a Spanyol Királyi Akadémia felvette az *a-ra* végződő hímnemű *médico* *a-ra* végződő nőnemű alakját a normatív alakok közé. Tehát a DPD szótár²² szerint itt a helyes alakok a *la médica* és a *la doctora*, mivel címet jelölnek. Leonardo Gómez Torrego szerint²³ az akadémiai szótár (2001) elfogadja az *a-ra* végződő hímnemű alakokat is a nőnem jelölésére abban az

¹⁹ GÓMEZ TORREGO, Leonardo, *Hablar y escribir correctamente* II, Arco/Libros, 2007, 118.

²⁰ DPD, id. mű.

²¹ GÓMEZ TORREGO, Leonardo, id. mű, 106-107.

²² DPD, id. mű.

²³ GÓMEZ TORREGO, Leonardo, id. mű, 101-102.

esetben, ha a mondatunk igei-névszói állítmányos mondat: „Julia es médico.” (*Júlia orvos*). A két példa, amelyet találtam nem igei-névszói állítmányos mondatok, tehát nem használhatjuk ebben az esetben az *-o* végződésű alakot a foglalkozást űző nő megnevezésére.

Az elkövetkezendő két példában a *licenciado* ‘egyetemi végzettségű személy’ főnevet vehetjük személyre:

CREA13: „**Queremos un licenciado y no una licenciada.**” (1976: *El País*: Madrid) [Egy egyetemi végzettségű férfit szeretnénk, nem egy egyetemi végzettségű nőt.]

CREA14: „Que se les entregue a todas las personas que estén en la misma situación que **el licenciado** Miranda Marchand sus expedientes personales.” (1989: *Política sexual en Puerto Rico*)

Az első példamondatról megállapíthatjuk, hogy ez teljes diszkriminációt jelent a nők felé. Ha a második példát (*el licenciado*) megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy bár itt egy konkrét, nőnemű személyről van szó, az *-o* végződésű alakot használják, sőt még a névelőt is hímneműként használják. A DPD szótár szerint²⁴ ennél a főnévnél is a megkettőzést kell alkalmaznunk, mivel ez a főnév is hivatalos címet jelöl. Ennek következtében a nem szexista megoldás ebben az esetben a *la licenciada Miranda Marchand* lenne.

Megvizsgáltam az ‘áldozat’ jelentésű *víctima* és az ‘ostoba ember’ jelentésű *bestia* főneveket is az alábbi példákban:

CREA15: „Aunque ella conduzca su barca no es dueña de su propio destino ni de su propio cuerpo: lleva en sí la marca, el estigma de su propia madre, cuestión que la convierte **el víctima** de un pueblo machista que se pretende defensor de la moralidad puritana.” (2002: *Revista Comunicación*: Costa Rica)

CREA16: „No como **el bestia** de Clark Gable, tan primitivo y pasional. Aunque más de una Single que yo me sé, le haría un favor circular. Y horizontal, también.” (2001: *Oberon*, Grupo Anaya: Madrid)

A DPD szótár szerint az ‘áldozat’ jelentésű *víctima* egyalakú változatlan nemű főnév, amely egyaránt utalhat személyekre és állatokra is. Tehát ha hímnemű személyre vagy egyedre utalunk, akkor is a *la víctima* nőnemű alakot kell használni, és a hozzá tartozó többi névszói elemet is nőnemben kell egyeztetni, mivel a *la víctima* alakkal egyeztetünk.²⁵ Az ‘ostoba ember’ jelentésű *bestia* szintén ugyanúgy viselkedik, mint a *la víctima*, ugyanis ez is egyalakú változatlan nemű főnév.²⁶ Ha megvizsgáljuk a 15. és a 16. példát, észrevehetjük, hogy a beszélők körében megjelennek olyan hímnemű alakok is, amelyek úgy viselkednek, mintha egyalakú főnevek lennének, mivel itt az *el* hímnemű névelővel állnak az említett főnevek.

Meg kell említeni, hogy napjainkban nemcsak a nők, hanem a férfiak is betöltenek olyan állásokat (ápoló, légiutas-kísérő, divatszabász), amelyeket régebben nem tölthettek be. Így a spanyol nyelvben is megjelennek az *a*-ra végződő nőnemű alakokból képzett

²⁴ DPD, id. mű.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

olyan *o*-ra végződő hímnemű alakok, amelyek a korábbi norma szerint nem léteztek. Erre az esetre a következő példákat találtam:

CREA17: „José Magariños, **el enfermero** que la inauguró, explica que funcionan en régimen de hospital de día.”(1991: *La Voz de Galicia*)

CREA18: „Sí, pero siempre puedo volver hablando inglés a emplearme de **azafato** en la Pan American.” (1981: *Destinos: Barcelona*)

CREA19: „**El modisto** antioqueño Juan Diego Martínez diseñó los uniformes que luce el personal colombiano en la feria.” (1992: Bogotá)

Az első esetben az ‘ápoló’ jelentésű *enfermero* főnév példáját láthatjuk. Az *a*-ra végződő nőnemű alakból (*enfermera*) létrehozzák az *o*-ra végződő hímnemű alakot, amely mára a beszélők körében elterjedté vált. Már az akadémia szótárában is jelen van ez a főnév.²⁷ A második példa a ‘légiutas-kísérő’ jelentésű *azafato* főnév, ahol szintén az *a*-ra végződő nőnemű alakból (*azafata*) alkották az *o*-ra végződő hímnemű alakot. Ha megnézzük, hogy melyik évből származik ez a példa, akkor különös dologra lehetünk figyelmesek, ugyanis ez a példa viszonylag régi (1981-es), ami azért érdekes, mivel csak az elmúlt néhány évben lehet látni a repülőkön jellemzően férfi légiutas-kísérőket. A DPD szótár szerint ennek az újonnan született hímnemű alaknak (*azafato*) a használata teljesen elismert.²⁸ A harmadik példa a ‘divatszabász’ jelentésű *modista* főnév esete, amely a szótár szerint egyalakú főnév (*el/la modista*), azonban megjelent a beszélők körében az *o*-ra végződő hímnemű alak is (*el modisto*), amelynek a használatát Leonardo Gómez Torrego szerint az akadémia is elismeri.²⁹

Összegzés

A cikk bevezető részében röviden összefoglaltam a nyelvi szexizmus fogalmát és az ebből eredő problémákat. Bemutattam, hogy milyen megoldásokat kínálnak a nem szexista útmutatók a szexista nyelvezet elkerülésére a nők és a férfiak közötti egyenlőség elérésének érdekében.

A cikk fő részében példákkal igyekeztem szemléltetni, hogy a beszélők miként próbálják elkerülni a szexista nyelvezetet, illetve, hogyan szeretnék még jobban láthatóvá tenni a nőt a spanyol nyelvben. Láthattuk néhány példából (*presidenta, jueza, fiscal*), hogy bizonyos esetekben a nyelvhasználók kezdeményezik az újonnan született *a*-ra végződő nőnemű alakok használatát, amelyeket azonban az akadémia is elfogad, és így sikerül elérni a nők láthatóságát a spanyol nyelvben. Néhány példa azonban éppen ennek az ellenkezőjét szemléltette (*sargenta, pilota, cancellera, miembra, la doctor, la médico*), vagyis azt, hogy a nyelvhasználók ugyan próbálják láthatóvá tenni a nőt, azonban az általuk bevezetett nőnemű alakokat az akadémia nem fogadja el. Láthattunk két példát is a szexista nyelvhasználatra a beszélők körében (*el licenciado Miranda Marchand, Queremos un licenciado y no una licenciada*). Hoztunk példát arra is, hogy ez a nyelvi változás

²⁷ Real Academia Española, *Diccionario de la lengua española*, elérhető: <http://dle.rae.es/?id=FHD9CUF>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁸ Uo.

²⁹ GÓMEZ TORREGO, Leonardo, id. mű, 106.

nemcsak a nőket, hanem a férfiakat is érinti, mivel megjelennek az *a*-ra végződő nőnemű alakokból képzett olyan *o*-ra végződő hímnemű alakok is (*enfermero*, *azafato*, *modisto*), amelyek a korábbi norma szerint nem léteztek.

Összességében elmondhatjuk, hogy a nyelvi szexizmus és annak elkerülése vitatott téma és nem tudjuk, hogy mi szab neki határt: minden a beszélőktől illetve az akadémiától függ. Láthatjuk, hogy beszélők még bizonytalanok az egyes alakok használatában, azonban a fő céljuk az, hogy kellőképpen láthatóvá tegyék a nőt a spanyol nyelvben, és hogy elkerüljék a nők diszkriminációját.

MAJOROS CSILLA

A magyar igekötők kifejezése a spanyol nyelvben
a *néz* (*ver, mirar*) igén keresztül

Bevezetés

A magyar és a spanyol mind eredetüket, mind nyelvi kifejezőeszközeiket tekintve igencsak eltérő nyelvek. A magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágába tartozik¹, míg a spanyol az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó latinból származik.² Az agglutináló nyelvek, mint például a magyar, gyakran képzők és ragok használatával egyetlen szóban fejeznek ki nyelvtani relációkat, illetve jelentésárnyalatot, ellentétben az olyan analitikus szerkezetű nyelvekkel, mint például a spanyol. Ezen nyelvek között általában számos eltérést, azaz kontrasztivitást fedezhetünk fel.³ Éppen ezért a fordítás során a forrásnyelv és a célnyelv között különböző átváltási műveleteket (lexikai, grammatikai, szintaktikai átalakítások) szükséges elvégezni ahhoz, hogy egy célnyelvi szempontoknak is megfelelő eredményre jussunk.⁴

A jelen tanulmány célja ismertetni az igekötős igék fordításának egyes lehetőségeit: a szótár által felkínált spanyol megfelelők mellett egyéb megoldásokat is bemutatni már kész fordításokon keresztül azért, hogy egyéb lehetőségeket is szemléltessen. Tekintve, hogy a magyar nyelv sok – és egyre több – igekötővel rendelkezik, amelyek rendkívül változatosan kapcsolódhatnak különféle igékhez, a vizsgálat tárgyát a *néz* (spanyolul *ver/mirar*) ige és a hat ősi igekötő (*be, ki, le, fel, meg, el*) képezi.⁵ Az elemzésbe azonban nem tartoznak bele az átvitt jelentésű igekötős igék, mint például: *lenéz – despreciar, elnéz – disculpar*, stb. ugyanis azt vizsgálom, hogy a hat ősi igekötő hogyan befolyásolja a *néz* ige spanyolra fordítását, hogyan lehet az általuk sugallt jelentésárnyalatokat, apró változásokat átültetni spanyol nyelvre, mindaddig, ameddig valóban „nézésről”, s nem átvitt értelemről vagy elvont fogalomról van szó. A megvizsgált művek hat novella (három szerzőtől) és egy regény, amelyek spanyolra fordítását összesen hét fordító végezte (egyes műveket ketten fordítottak). Szeretném hangsúlyozni, hogy a cikkel nem célom ítélkezni az elkészült fordítások felett, azokat csupán példaként fogom felsorolni és megvizsgálni. Az igekötők fordításának elemzése előtt fontosnak tartom, hogy szemügyre vegyük az igekötők általános jellemzőit: hogyan, miből alakultak ki, mit fejeznek ki, előfordulnak-e más nyelvekben is, van-e megfelelőjük a spanyol nyelvben, stb. Ezáltal egy átfogó képet kaphatunk a használatukról, jelentéstartalmukról, s ezen jelentéstartalmak spanyol nyelvre való átvitele is könnyebben érthetővé válik.

¹ KEIFER, Ferenc (szerk.), *A magyar nyelv*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2006, 288.

² BYNON, Theodora, *Történeti nyelvészet*, Budapest, Osiris, 1997, 68-69.

³ AGÓCS, Károly, *Spanyol fordítóiskola*, Budapest, Holnap Kiadó, 2007, 67.

⁴ Uo. 70.

⁵ J. SOLTÉSZ, Katalin, *Az ősi magyar igekötők (meg, el, ki, be, fel, le)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1959, 16. A szerző szerint az igekötőket két csoportra lehet bontani: az egyik az ősi igekötőké, amelyek a legrégebb, leggyakrabban és legváltozatosabban használt igekötők (*be, ki, le, fel, meg, el*), a másik csoport tagjai pedig később keletkeztek, szűkebb körben használtak, és jelentésük kevésbé távolodott el az eredeti jelentéstől (*alá, hátra, körül, össze, rá, vissza* stb.).

Az igekötőkről

Nincs könnyű dolgunk, amikor az igekötők helyét és a nyelvi elemek között betöltött szerepét kívánjuk meghatározni, hiszen a szókészlethez tartoznak ugyan, mégis gyakran a nyelvi eszközökhöz hasonlóan viselkednek.⁶ Ezen kívül a szavak szófajokba sorolása sem mindig egyértelmű, ugyanis a szófajokat általában háromféle kritérium alapján különböztetik meg: jelentés, alaktani viselkedés, mondatbeli szerep⁷, s az igekötők besorolása nem egységes. Egyesek a határozószókhöz sorolják őket (a valóságos határozószókkal, határozói igenevekkkel és módosítószókkal együtt), míg mások a nem önálló szófajokkal (segédzókkal) helyezik őket egy kategóriába (ide tartozik még a névutó, a névelő, a kötőszó és a módosítószó).⁸

Egy másik meghatározás szerint az igekötő olyan viszonyzó, amely az ige (igenév vagy igéből képzett névszó) jelentését a határozókhöz hasonlóan módosítja. Igen sajátos szófaj, hisz egyrészt képzőkre emlékeztető módon változtatja meg vagy módosítja a jelentést (pl. *részged*), másrészt határozószó módjára viselkedő összetételi előtagként is viselkedik (pl. *hazamegy*).⁹ Jellemző továbbá az is, hogy az igekötőre, akárcsak az alárendelő összetételek bővítményi tagjára, kérdezni is lehet (*Visszanéz. Hova néz?*), illetve önálló szómondatként is szerepelhet, eldöntendő kérdésre adott válaszban (*Eljössz? El.*).¹⁰

Az igekötők sokrétűen módosíthatják az igék jelentését: kifejezhetnek irányt (*felmegy*), a cselekvés kezdetét (*elalszik*), a cselekvés befejezettségét (*elhibázza*), a cselekvés tartós jellegét (*átír*) vagy pillanatnyi cselekvést (*megpillant*).¹¹ Ami a helyesírást illeti, csak abban az esetben kell egybeírni az igekötőt az igével, ha az igekötő az ige előtt áll (*megnézi*), viszont ha az ige megelőzi az igekötőt, vagy ha segédige áll közöttük, már külön kell írni őket (*el szeretném olvasni, ne menj el*).¹²

Az igekötők határozószókból, esetleg névutókból alakultak ki (és alakulnak ki ma is)¹³, de keletkezhetnek ragos főnevekből is (pl. *tönkremegy*).¹⁴ Igekötők természetesen más nyelvekben is előfordulnak, azonban használatuk az egyes nyelvekben eltérhet. Formai szempontból három típust lehet megkülönböztetni, amelyeket fejlődési stádiumoknak is tekinthetünk. A szláv nyelvek igekötői például már soha sem válhatnak el az igétől, ezt tekinthetjük a fejlődés végső állapotának. Ezzel szemben a német nyelvben az igekötők egy része szabadon mozog: elválhat, állhat az ige mögött, illetve más szavak elválaszthatják egymástól az igét és az igekötőt (pl. *auf, aus*). Az igekötők egy másik része viszont sohasem válik el, ezek az ún. nem elváló igekötők (pl. *be-, er-, ver-*). A magyar nyelv a fejlődési szempontból a harmadik, vagyis a legfiatalabb típusba tartozik.

⁶ Uo. 7.

⁷ KEIFER, Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan, 3. kötet: Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2000, 93.

⁸ ZSUFFA, Zoltánné, *Gyakorlati magyar nyelvtan*, Budapest, Panem-Akkord, 1998, 36-37.

⁹ A. JÁSZÓ, Anna, *A magyar nyelv könyve*, Budapest, Trezor Kiadó, 2007, 245.

¹⁰ KESZLER, Borbála, *Magyar grammatika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000, 264.

¹¹ ZSUFFA, Zoltánné, id. mű, 76.

¹² KERESZTES, László, *Gyakorlati magyar nyelvtan*, Debrecen, Debreceni Nyári Egyetem, 2002, 88.

¹³ A. JÁSZÓ, Anna, id. mű, 246.

¹⁴ D. MÁTAI, Mária, *Magyar szófaj történet*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2011, 82.

Az igekötők mozgása szabad: elválhatnak, állhatnak az ige előtt és után, illetve az ige és az igekötő között állhatnak más szavak is.¹⁵

Egy felmérés szerint a magyarul tanuló külföldiek számára – anyanyelvüktől függetlenül – az igekötős igék jelentéstani és szórendi kérdései a legnehezebben elsajátítható jelenségek közé tartoznak (a szórend és a kétféle igeragozás mellett)¹⁶, ami véleményem szerint előrevetíti, hogy már a fordításban is okozhatnak nehézséget. A magyartanulás során először az igekötők irányjelző szerepét kell elsajátítani, illetve például a befejezettséget vagy tartósságot kifejező igekötők esetén a két alak (igekötős és anélküli) közötti különbséget szokták magyarázni: *tanul-megtanul, néz-elnéz*. Ezenkívül kifejezhetnek még rendszertelen ismétlődést, amelynek morfológiai eszköze az igekötő megkettőzése (*rú-ránéz*).¹⁷ A leggyakoribb igekötők számos jelentésváltozatban fordulnak elő, ezek a problémák azonban már inkább a nyelvtanulás haladó szintjét érintik.¹⁸ További nehézségeket okozhat, hogy megváltoztatják az ige vonzatkeretét (*néz valakire – megnéz valakit*).¹⁹

A spanyol nyelv nem rendelkezik igekötőkkel, csupán igei prefixumokkal, ezek használata azonban sokkal kötöttebb, mint a magyar igekötőké. Ritkán fordul elő, hogy egy adott ige jelentését nagyszámú prefixummal lehet módosítani, ugyanis a prefixumok többnyire bizonyos igékhez kapcsolódnak. (pl. *dis-culpar, re-conquistar, trans-formar*, stb.).²⁰

Példák

Benéz. A magyar-spanyol szótár a *mirar* igét adja meg fordításnak, és a következő példákat hozza: *benéz az ajtón – asomar la cabeza por la puerta*, illetve *benéz valakibe/valahova – dejarse caer (por)* vagy *pasarse por*. A megvizsgált fordításokban többek között az alábbi példákat találtam:

- (1) a. *Hirtelen nyílt az ajtó, benézett az édesanyám, és én, az ágyamon ülve, amint éppen friss inget akartam felvenni, éreztem, hogy olyanféle mozdulatot teszek, mint a meglepett őzike.* (Babits Mihály: *A gólyakalifa*)
- b. *De repente abrió la puerta, mi madre asomó la cabeza y yo, sentado en la cama, tratando de ponerme la camisa limpia, hice un movimiento parecido al de un corzo sorprendido.* (ford.: Orbán Eszter, Fernando de Castro)
- (2) a. *Rendesen délelőttként a rendelőmben ültem, leveleket írtam, vagy a szoba rendezésével bajlódtam. Majd a fürdőhelyiségekbe néztem be.* (Csáth Géza: *Napló*)
- b. *Por las mañanas generalmente me sentaba en la consulta, escribía cartas o me empeñaba en ordenar la habitación. Más tarde me asomaba al balneario.* (ford.: Cserháti Éva és Antonio Manuel Fuentes Gaviño)
- (3) a. *Az igazgató rám kiabált, hogy csukjam be gyorsan, az a közönség, várja az előadást, és annak nem szabad ide benézni.* (Kartinty Frigyes: *A cirkeusz*)

¹⁵ HADROVICS, László, *Történeti jelentés tan: rendszeres gyakorlati szókincsvizsgálat*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992, 353-354.

¹⁶ GIAY, Béla – NÁDOR, Orsolya, *Magyar mint idegen nyelv*, Budapest, Osiris, 1988, 252.

¹⁷ D. MÁTAI, Mária, id. mű, 84.

¹⁸ GIAY, Béla – NÁDOR, Orsolya, id. mű, 266-267.

¹⁹ D. MÁTAI, Mária, id. mű, 84.

²⁰ AGÓCS, Károly, id. mű, 17.

- b. *El director me gritó que la cerrara en seguida, que allí estaba el público esperando la función y no debía ver lo que había al otro lado.* (ford.: Szijj Mária)
- (4) a. *Az igazgató ekkor benézett egy könyvbe, és a nevemet mondta. Felálltam a padban, végignéztet, aztán gyorsan kérdezett: [...].* (Karinthy Frigyes: *A cirkusz*)
- b. *Entonces el director echó una ojeada a un libro y pronunció mi nombre. Me levanté, me miró de arriba a abajo y preguntó sin más: [...].* (ford.: Szijj Mária)

A magyar mondatok fordításai közt szerepel a szótárban megadott megoldás is, ahogy azt láthatjuk az első példában. Továbbá az *asomar* ige szerepel ilyen értelemben visszaható alakban is (a *la cabeza* nélkül), amelynek a jelentése a spanyol-magyar szótár szerint *kibajol*. Ennek ellenére használatos *benéz vb* értelemben is. Azonban nemcsak ez az egyetlen lehetséges megoldás: érdekes megfigyelni, hogy a (3)-as és (4)-es magyar idézet spanyol verziója körülírással oldja meg a jelentéstartalom átadását, azonban különböző módon. A (3)-asban a *be* igekötő arra utal, hogy a közönség kinn, azaz „a másik oldalon” helyezkedik el, míg a (4)-esben azt sugallja, hogy nem egy hosszadalmas cselekvésről van szó, csupán belenézett a könyvbe, „vetett rá egy pillantást.”

Kinéz. A következő igekötő, amelynek a használatát megvizsgálom a *ki*, amely az előző ellentétes jelentésű párja.²¹ Az ige spanyol jelentései a szótárban: *mirar hacia fuera, echar una ojeada al exterior, kinéz az ablakon – mirar por la ventana, kinéz magának valamit – poner los ojos en algo*. Nézzük meg néhány fordítás megoldását:

- (5) a. – *Inkább némelyeknek szűgyenkeznük kellene – szólt, de a kalanz már a kocsiban járt, az öregasszony meg továbbra is kinézett.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *«Algunos deberían tener vergüenza», pero el uniformado ya estaba en el interior del vagón y la vieja seguía mirando hacia fuera.* (ford.: Xantus Judit)
- (6) a. *Vanja lábujjhegyen körbejárta a szobát, kinézett a boncolóterembe is. Vége a bolttesthez lépett, hirtelen fölemelte a kezét, és háromszor erősen arcúvágtá.* (Csáth Géza: *Trepov a boncolóasztalon*)
- b. *Vania dio la vuelta a la sala en puntillas, se asomó a la sala de disección. Por fin se acercó al cadáver, levantó rápido la mano y le dio tres fuertes golpes en el rostro.* (ford.: Szijj Mária)
- (7) a. *Az ajtóresből is idegen arc: körülbelül középkorú nőnek a sárga és csontos arca nézett rám ki.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Desde la rendija de la puerta me miraba una cara desconocida, una mujer de mediana edad, de cara amarillenta y huesuda.* (ford.: Xantus Judit)
- (8) a. [...] *ismerünk egy helyet, egy föltétlenül biztos zugot, száraz is tennénk rá egy ellen. Már tegnap, esetleg még régebben kinéztük, észrevettük, szemünkbe ötlött, véletlenül, minden terv, szándék nélkül, csak amúgy önmagunkban példálózva.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *conocíamos algún sitio, algún rincón del todo seguro. Lo teníamos previsto, calculado, porque habíamos encontrado aquel lugar por pura casualidad, sin buscarlo, casi sin darnos cuenta.* (ford.: Xantus Judit)

Az (5)-ös példa fordítása az egyszerűbb esetek közé tartozik, hiszen megfelel a szó szerinti, szótárban megadott spanyol verzióknak. Ami a következő, (6)-os sorszámú idézetpárt illeti, érdekes megfigyelni, hogy a *kinéz* fordítása *asomarse*, éppúgy, mint a *benéz* esetében, annak ellenére, hogy maguk a magyar igekötők ellentétes jelentéstartalommal rendelkeznek: úgy tűnik mégis, hogy ez esetben a “közös jelentéstartalom”, azaz a *benérik valahová* számít jobban a fordítás során, nem pedig a

²¹ J. SOLTÉSZ, Katalin, id. mű, 107.

konkrét irány, amelyet az igekötő eredetileg jelöl. A (7)-es mondatban pedig egy újabb, már a harmadik fordítási lehetőséggel találkozunk. Itt a spanyol változat nem az ige módosításával tünteti fel az irányt, amelyet a *ki* igekötő kifejez, hanem a szövegkörnyezetből derül ki a jelentés. A (8)-as példában pedig a *kinéz* egy másik jelentésárnyalatban fordul elő: valaminek az előre kiszemelését, kiválasztását sugallja, amelyet a spanyol ebben az esetben a *tener* + participio szerkezettel, illetve a *pre-* igei prefixummal együtt fejez ki.

Lenéz. A harmadik vizsgált igekötő a *le*, amely a *néz* igével együtt a szótár szerint a következő jelentéssel bír spanyolul: *mirar (hacia abajo)*. A vizsgált szövegekben ebben a jelentésében nem gyakran fordult elő a *lenéz*, ugyanis ez az ige többnyire a „megvet”, „lekicsinyel” szinonimájaként fordult elő, amelyet átvitt jelentése okán jelen cikkben nem tanulmányozok. A következő két idézet a nem átvitt jelentést és annak spanyol fordítását mutatja be:

- (9) a. *Mikor a tetején voltam, alulról kihajlították a létrát az utca fölé – görsösen megkapaszkodtam –, és mikor lenéztem, láttam az egész várost, akkora emberek szaladgáltak az utcákon, mint a hangyák.* (Karinthy Frigyes: *A cirkusz*)
- b. *Al llegar arriba, la extendieron hacia fuera —me aferré a ella con fuerza— y al mirar abajo, vi toda la ciudad, por las calles correteaban seres humanos que parecían hormigas.* (ford.: Szijj Mária)
- (10) a. *Magam is átgázoltam a príccsek tetején, hogy onnan lenézzek, s egy csoport ember közepén valóban ő volt, a rabbi, akit én is ismerek.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Me acerqué, trepando por encima de las literas, y en medio de un grupo de gente hallé al rabino que ya conocía.* (ford.: Xantus Judit)

A (9)-es példamondat, hasonlóan pár korábbihoz, nem okoz túl nagy fejtörést: az igekötő által kifejezett irány a spanyolban a megfelelő határozószóval kerül kifejezésre. A következő mondatban azonban a spanyol változathoz kiharadt a *néz* ige, és az egész „hogy onnan lenézzek” tagmondat eltűnt a fordításból.

Felnéz. A *le* a *fel* ellentétes értelmű párja.²² A szótár nem határozós kifejezést ad meg fordításként, hanem a következő kifejezésekkel szolgál: *alzar la vista*, *levantar los ojos*, illetve *felnéz valakibez* – *ir a ver*, *hacer una visita*.²³ A következő mondatok a *felnéz* néhány lehetséges fordítását szemléltetik:

- (11) a. *Fölnéztem, hogy megköszönjem – már csak a mögöttem épp becsukódó ajtót láthattam azonban.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Levanté la vista para agradecerse pero sólo vi la puerta que se cerraba tras él.* (ford.: Xantus Judit)
- (12) a. *Egy pillanatban aztán, mikor fölnéztem a számra: nem vétettem-e el tén mégis az ajtót* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Levanté entonces la vista para mirar el número, por si resultaba verdad que estaba equivocado;* (ford.: Xantus Judit)

²² Uo. 125

²³ Úgy tűnik, a *benéz/kinéz/felnéz valakibez/valahová* esetében a spanyol megfogalmazásban a „valakihez/valahova való beugrás”, „(röpke) látogatás”, „valakihez/valahova átnézés” cselekedete számít, figyelmen kívül hagyva annak „irányát”, azaz hogy a látogató hol helyezkedik el a meglátogatott személyhez/dologhoz képest.

- (13) a. *Amikor pedig közben föl-fölnézett felém, mindannyiszor erősen megdobbant a szívem.* (Csáth Géza: *A kis Emma*)
- b. *De vez en cuando levantaba la cabeza y me miraba, y entonces, en cada ocasión, mi corazón latía más de prisa.* (ford.: Gerendás Judit)
- (14) a. – *Selyemfű! – szóltam néki: föl se nézett.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. – «*Suave!*», *grité pero él ni siquiera se inmutó.* (ford.: Xantus Judit)

A (11)-es és (12)-es példában ugyanazzal a megoldással találkozunk: *levantar la vista*, amely a *levantar* (*emel, felemel*) igével nyújtja azt a jelentésárnyalatot a spanyol kifejezésnek, tehát a felfelé való tekintést, amelyet a magyar az igekötő hozzáadásával ér el. Ezt azonban, amint a (13)-as mondat és spanyol változata mutatja, másképp is el lehet érni: ezúttal nem egy a *ver* igéből (amelyet magyarra a *néz* és a *lát* igével is fordíthatunk) származó főnév segítségével jut kifejezésre a *felnézés*, hanem két igével, amelyek közül az egyik, a tárgyi bővítéssel együtt (*levantar la cabeza*) a “nézés irányát” hivatott kifejezni, míg a másik (*me miraba*) magát a “nézést” (illetve azt, hogy kire irányul.) Ezt a magyar egy igekötős igével és egy bővítéssel oldja meg. Érdekes megfigyelni, hogy az igekötő ismétlése rendszertelen ismétlődést fejez ki, amely jelentéstartalom a spanyol fordításban sem veszik el, a *de vez en cuando* összetett határozószónak köszönhetően. A (14)-es idézetpárnál egy olyan esettel állunk szemben, ahol a spanyol fordítás szintén nem tartalmaz semmilyen nézéssel kapcsolatos igét, akárcsak a (10)-esben. Azonban a (10)-essel ellentétben maga az ige jelentése nyíltan jelen van: a szótár szerint *inmutarse* jelentése *megváltozik, megdöbben*, avagy *sin inmutarse – szemrebbenés nélkül*, s így azt lehet mondani, hogy a magyar és a spanyol kifejezés is, szó szerinti jelentésük különbsége ellenére, ugyanarra a dologra utalnak, mégpedig arra, hogy valaki még csak nem is reagál a megszólításra (kiáltásra).

Elnéz. Ez az ige is kifejezhet irányt (*elnéz valamerre*), illetve hosszan tartó cselekvést: valamit hosszabb ideig figyelmesen néz, azaz a szótár szerint spanyolul *mirar y mirar, contemplar*. Azonban, ahogy ezt a következő példák is szemléltetik, nem ez az egyetlen lehetőség:

- (15) a. *Soká elnéztem, mivel régóta nem láttam már öbozszá foghatóan szép embert:* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Me quedé mirándola porque hacía mucho que no veía a un hombre tan atractivo:* (ford.: Xantus Judit)
- (16) a. *Itt aztán elbeszélgettem szomszédommal, amíg itt volt (mert idő múltán elment, „nach Hause”, s korosabb lengyel férfi foglalta el a helyét), elnéztem, ami látnivaló akadt, elballgattam a hangszekrényből érkező parancsokat [...].* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Cuando regresaba de la consulta solía conversar con mi vecino; como el otro ya se había ido, «nach Hause», ahora era un hombre maduro, de nacionalidad polaca el que ocupaba su lugar. Me entretenía mirando lo que había para ver, oía las órdenes procedentes del aparato que había en la pared [...].* (ford.: Xantus Judit)
- (17) a. *El-eltűnődtem egy s másón, el-elnéztem, ami már így, minden fölös mozdulat, fáradság nélkül a szemembe ötlött: [...].* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)
- b. *Me pasaba el tiempo reflexionando, observando lo que veía sin tener que esforzarme en absoluto: [...].* (ford.: Xantus Judit)
- (18) a. *Aztán meg a látogatók például: ezeket is el-elnéztem, próbáltam kelesni, kifürkészni, mi szél, mi dolog hozza vajon őket.* (Kertész Imre: *Sorstalanság*)

- b. *También estaban los visitantes, a quienes miraba y observaba: intentaba comprender por qué motivo acudían una y otra vez.* (ford.: Xantus Judit)

A (15)-ös példában láthatjuk, hogy a hosszan tartó cselekvést a spanyol a *quedarse + gerundio* igei perifrázissal fejezi ki. A (16)-os idézetpárban szintén a gerundio az, amely a cselekvés hosszantartó jellegét közvetíti. Mind a két esetben a *mirar* ige jelenik meg, míg a következő két példában, amelyekben a magyar meg is kettőzi az igekötőt, az *observar*, amely magyarul rendelkezik a *(meg)figyel* jelentéssel is. Tehát azt lehet mondani, hogy bár nem a *néző* ige spanyol fordítása, az *elnéző* kontextusbeli jelentését (hosszantartó cselekvés, „nézelődés”) képes visszaadni. Érdekes megfigyelni, hogy a (18)-as példában az *observar* mellett a *mirar* is jelen van: a spanyol ebben az esetben két igével oldja meg azt a jelentéstartalmat, amit a magyar az igekötő hozzáadásával ér el.

Megnéz: Az utolsó vizsgált ősi igekötő a *meg*. A *megnéz* ige már a szótárban is többféle fordítással rendelkezik, attól függően, mire vonatkozik: *megnézem, ki jött – voy a ver quien ha venido, megnézi magát a tükörben – mirarse en el espejo; [film, előadást] megnéz – ver; [kiállítást] megnéz – visitar; [órát, menetrendet] megnéz – consultar; megnézi a szótárban – buscarlo en el diccionario*. Látszik tehát, hogy a *mirar* és a *ver* igeen kívül számos másik szót is használhatunk a *megnéz* spanyolra fordítása során, attól függően, hogy mit is nézünk meg: filmet, kiállítást, menetrendet vagy valamit a szótárban. Nézzük meg, milyen megoldásokkal élnek a vizsgált fordítások:

- (19) a. *Azt felelte, megnézi, s hogy a maga részére ugyan semmi kívánsága, de hogy nincs-e véletlenül cigarettám, mint hogy a konyhai Vorarbeiter „megvész a cigarettáért”, amint mondta.* (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. *Me dijo que iría a verlo, y que por su parte no quería nada a cambio, pero me preguntó si tenía cigarrillos puesto que el Vorarbeiter de la cocina estaba «loco por el tabaco».* (ford.: Xantus Judit)
- (20) a. *Másrészt viszont – látnom kellett – a főorvosnak ez mit sem jelenthetett: mindent megnézett, egy-egy szót választott, vagy bólintott is.* (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. *Sin embargo, me di cuenta de que todo eso no significaba nada en absoluto para el médico en jefe: lo miraba todo, respondía brevemente a todo, asentía con la cabeza.* (ford.: Xantus Judit)
- (21) a. – *Örülj neki – mondta apám –, hogy nem láttad, és ne is nézz meg soha egyet se, mert azzal álmodsz hét esztendeig, mint én.* (Csáth Géza: *A kis Emma*)
- b. – *Alégrate – dijo mi padre – de que no lo hayas visto, y nunca mires a ninguno, porque soñarás con él durante siete años, como yo.* (ford.: Gerendás Judit)
- (22) a. *Mikor Budapestről lementem 2 napra vizitálni és a fürdőt megnézni, természetesen kedvesen bántam vele, barátságosan kezet nyújtottam neki, és kedélyesen charme-írozni igyekeztem.* (Csáth Géza: *Napló*)
- b. *Una vez que hice un viaje de dos días desde Budapest para visitar y ver el balneario, le traté con una amabilidad natural, le tendí la mano cordialmente y pretendí ejercer mi charmeafectuoso.* (ford.: Cserhádi Éva és Antonio Manuel Fuentes Gaviño)
- (23) a. – *Hát kérem, én megnézhetem, hogy hívták, kérem, az apját?* (Csáth Géza: *Apa és fiú*)
- b. – *Bien señor, puedo averiguarlo, por favor dígame cómo se llamaba su padre?* (ford.: Szijj Mária)
- (24) a. *Engem már, láttam, alaposabban megnézett az orvos, mérlegelő, komoly és figyelmes pillantással.* (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. *A mí el médico me examinó con más detenimiento, dirigiéndome miradas reflexivas, serias y atentas.* (ford.: Xantus Judit)

- (25) a. Jól megnézhettem, mialatt ő meg a kesztyűs kezét kétoldalt az arcomhoz támasztva, hüvelykéjével a szemem alatti bőrt húzta kétoldalt kissé lejjebb – orvosok amolyan, még hazulról ismerős mozdulatával. (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. Pude fijarme bien en él, mientras apoyaba sus manos enguantadas en mis mejillas y me apartaba la piel de debajo de los ojos, con el típico gesto rutinario de los médicos. (ford.: Xantus Judit)
- (26) a. A katona valamit mondott neki: dicséren hangzott. A tárgyat – apróka bolmi, az én helyemről nemigen láthattam – mindjárt az asztal fiókjába süllyesztette, miután előzőleg meg is nézte, futó pillantással fölbecsülte mintegy. (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. El soldado dijo algo que sonó como una aprobación y, tras un breve examen visual, colocó el pequeño objeto -desde donde yo estaba, no se veía muy bien qué era- en el cajón del escritorio. (ford.: Xantus Judit)
- (27) a. Akkor hát jobban is megnéztem: zömök, szegletes, széles szájú kémény volt, tetejét mintha birtelen lecsapták volna. (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. Cuando me enteré de aquello, no pude dejar de mirar la chimenea con atención: allí estaba ancha y corta, cuadrada, con la parte de arriba como si estuviera a medio terminar. (ford.: Xantus Judit)
- (28) a. Megnézte, először csak távolabbról, majd elővigyázatosan körbe is tapogatta, amire rögtön megjelent valami a belső anyagukból is. (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. Primero las observó de lejos, luego las tocó por alrededor y examinó la supuración desprendida. (ford.: Xantus Judit)
- (29) a. Megtorpant, s mintha meglepődött, sőt egy kissé meg is bökkent volna tán a láttomon, úgy nézte meg arcomat és ingemből kikandikáló nyakamat, mellsontomat, lábszáraimat. (Kertész Imre: Sorstalanság)
- b. Se detuvo al verme, como sorprendido, atónito, y se quedó mirando mi cara, mi cuello que asomaba de la camisa, mi pecho, mis piernas. (ford.: Xantus Judit)

Láthatjuk, hogy néhány példában a szótár által kínált megoldás szerepel: a (19)-esben az *ir a ver*, a (20)-asban és a (21)-esben a *mirar*, a (22)-esben pedig a *ver*. Azonban ezenkívül a *megnéz* jelentéstartalmától függően más változatok is lehetségesek, mint például a (23)-as példában az *averiguar*, amelynek magyar fordítása a szótár szerint *kiderít, kikutat, kinyomoz*, amely adott szövegkörnyezetben lehet a *megnéz* szinonimája is. Ezen kívül, amint azt a (24)-es és a (28)-as példák mutatják, az *observar* és az *examinar* ige is lehet a *megnéz* spanyol fordítása. Érdekes, hogy akárcsak a *ki* és a *be* esetében, az igeikötő különbözősége ellenére az *observar* előfordul az *elnéz* és a *megnéz* spanyol változataként is. Úgy gondolom, itt az *observar* és az *examinar* használatát az indokolja, hogy mindkét esetben orvosokról van szó, akik nemcsak nézik a beteget (bár ez nem jelenti azt, hogy a *mirar* egyáltalán nem is fordulhat elő, amit a (20)-as példa szemléltet). A (25)-ös és (27)-es idézetpárban a *megnéz* igét a *jól/jobban* szó kíséri, s ennek az „alapos megnézésnek” a kifejezésére a két idézetben két különböző megoldást találunk: *fijarme bien en él* és *no puede dejar de mirar*. Előbbiben a *fijarse*, magyarul *megfigyel* igét alkalmazza a spanyol, a másikban pedig azt mondja, nem tudta levenni a tekintetét róla, s ebben az esetben is igei perifrázissal van dolgunk (*dejar de – abbahagy valamit*). A (24)-es példában épp ennek ellenkezőjéről, rövid, futó pillantásról van szó – s a „miután előzőleg meg is nézte, futó pillantással fölbecsülte mintegy” magyar mondatrész spanyolul egy rövid prepozíciós szerkezetben kerül kifejezésre: „tras un breve examen visual”. Ez a fordítás jól szemlélteti azt, hogy bár az igeikötős igéket olykor körülírással lehet spanyolra fordítani anélkül, hogy ne vesszen el a jelentésük (pl. (27)), máskor viszont éppen a spanyol verzió a rövidebb. Az utolsó, (29)-es példa is érdekes, mivel itt ismét a *quedarse*

+ gerundio szerkezettel találkozunk, annak ellenére, hogy az igekötő ezúttal nem az *el*. A spanyol fordításnak így is sikerül átadnia a magyar mondat jelentését.

Összefoglalás

A fent felsorolt példákból láthattuk, hogy a *néz* igét számos módon lehet spanyolra fordítani az igekötőtől és a szöveggörnyezettől függően: olykor a legegyszerűbben, csak a *mirar* vagy a *ver* igével, pl. *fürdőt megnézi – ver el balneario*. Előfordul olyan eset, amikor az igekötő által jelzett irányt határozószóval lehet a spanyolban kifejezésre juttatni, pl. *kinéz – mirar hacia fuera, lenéz – mirar abajo*. Mászor nem az igekötő által sugallt irány, hanem a cselekvés jellege számít, így fordulhat elő, hogy ugyanazt az igét, bár két ellentétes jelentésű igekötővel áll, nem kétféleképpen fordíthatjuk: *benéz a fürdőhelyiségekbe – asomarse al balneario, kinéz a boncolóterembe – asomarse a la sala de disección*. Az is megtörténhet, hogy körülírással oldjuk meg a helyzetet: *benéz ide – ver lo que hay allí dentro, fel-felnéz valaki felé – levantar la vista y mirarle a alguien*, olykor szintén tekintet nélkül arra, hogy az igekötő eredetileg milyen irányt fejez ki, hisz a hangsúly a cselekvés (pl. mozzanatos) jellegén van: *benéz a könyvbe – echar una ojeada al libro*. A spanyolra fordítás során használhatunk igei körülírásokat is: *soká elnéz – quedarse mirando, jobban megnéz – no poder dejar de mirar*. Az is előfordulhat, hogy teljesen más igét használunk az igekötős ige jelentésének kifejezésére: *fel se néz – ni inmutarse, megnéz – examinar, observar*.

Már a fentebb bemutatott példákból is látszik, hogy nemcsak az igekötős ige önálló jelentésárnyalatai, de a szöveggörnyezet is befolyásolja a fordítás eredményét. Az általam hozott idézetpárok megoldásai természetesen nem merítik ki az összes lehetőséget, hiszen a vizsgált szövegek terjedelme viszonylag rövid volt. Tanulmányom, jóllehet csak néhány lehetőséget vizsgált, arra vállalkozott, hogy bemutassa, milyen változatos eszközökkel rendelkezik egy fordító, még akkor is, ha olyan ingoványos területre lép, mint az igekötős ige fordítása.

A vizsgált irodalmi művek:

BABITS, Mihály, *A gólyakalifa*, magyarul elérhető: <http://mek.oszk.hu/00600/00600/00600.pdf>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Orbán Eszter és Fernando de Castro, elérhető: http://www.lho.es/index.php?pagetype=book_of_the_month&id=1754, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

CSÁTH, Géza, *A kis Emma*, magyarul elérhető: <http://mek.oszk.hu/00600/00630/00630.htm#18>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Gerendás Judit, elérhető: http://www.lho.es/index.php?pagetype=book_of_the_month&id=1773, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

CSÁTH, Géza, *Apa és fiú*, magyarul elérhető: <http://mek.oszk.hu/00600/00634/00634.htm#24>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Szijj Mária, elérhető: http://www.lho.es/index.php?pagetype=book_of_the_month&id=117, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

CSÁTH, Géza, *Napló*, magyarul elérhető: <http://mek.oszk.hu/00600/00633/00633.htm>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Cserhádi Éva és Antonio Manuel Fuentes Gaviño, elérhető: http://www.lho.es/index.php?pagetype=book_of_the_month&id=1080, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

CSÁTH, Géza, *Trepov a boncolóasztalon*, magyarul elérhető: <http://mek.oszk.hu/00600/00630/00630.htm#16>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Szijj Mária, elérhető: http://www.lho.es/index.php?pagetype=book_of_the_month&id=107, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

KARINTHY, Frigyes, *A cirkusz*, magyarul elérhető: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/karinty/cirkusz/cirkusz.htm>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Szijj Mária, elérhető: http://www.lho.es/index.php?pagetype=book_of_the_month&id=415, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

KERTÉSZ, Imre, *Sorstalanság*, magyarul elérhető: http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KERTESZ/kerteszo00004_kv.html, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06. Spanyol fordítás: Xantus Judit, elérhető: <https://drive.google.com/file/d/0B4XVcwnKrfzNDFjMGFINWItYjE2NS00MTljLWI3NmEtNzQ2OWUzZDk3NGU2/view>, utolsó látogatás ideje: 2016-05-06.

JERNEI GABRIELLA

Spanyol-baszk nyelvi interferencia*

Spanyolország, mint minden más ország a világon, megszámlálhatatlan kulturális és nyelvi kinccsel rendelkezik, amelyek a történelmi események és a nemzetek egymásra hatása következtében jöttek létre. Ahogyan a kultúrák egymásra hatnak és változtatják egymást, a nyelvek között ugyanilyen kölcsönhatás figyelhető meg.

E munkámban a baszk beszélők nyelvhasználatáról szeretnék szólni; azt vizsgálom, hogy hogyan van jelen a köznapi beszédükben a spanyol nyelv, és anyanyelvük, a baszk nyelv, hogyan befolyásolja ennek használatát.

A téma feldolgozásában nagy segítséget jelentettek a következő művek: Bruno Camus Bergareche: *El español del País Vasco*; Maitena Etxebarria: *Español y Euskera en Contacto*; Pilar García Mouton: *Lenguas y dialectos de España*; Bruno Camus Bergareche és Sara Gómez Seibane: *Nuevos datos sobre la omisión de objetos en el castellano del País Vasco*; az V. Szociolingvisztikai Felmérés, 2011, továbbiakban: *Encuesta*, és a *Corpus Oral y Sonoro del Español Rural* elnevezésű honlap, a továbbiakban *COSER*. Ez utóbbi oldalon a hanganyagok és azok átiratai találhatóak, amiket a jelenségek elemzéséhez felhasználtam.

Először magáról a nyelvek között jelentkező interferencia jelenségről fogok szólni. Ezt követően áttérek Baszkföld jelenlegi szociolingvisztikai helyzetének bemutatására, amelyet három szempont szerint vizsgálok: a beszélők földrajzi elhelyezkedése, életkora, és a mindennapi élethelyzeteik alapján. Végül pedig a korpuszok segítségével morfoszintaktikai és lexikai szempontból példákkal igyekszem alátámasztani az egyes jelenségeket.

A nyelvek kapcsolata

Mint már említettem, a nyelvek egymással kölcsönhatásban vannak. Pilar García Mouton szerint „... a nyelvek nem szokták tiszteletben tartani az országhatárokat és, mint ahogyan a kulturális események, melyek saját történelemmel rendelkeznek, néha csökönyösen tükrözik a korábbi körülményeket”.¹ Ebből következik, hogy egy nyelvet beszélhetnek hivatalosan több országban is. A spanyol helyzete is hasonló, hiszen egész Latin-Amerika területén használják. Említhetnénk még a francia nyelvet is, amely Franciaországon kívül többek között Belgiumban és Svájcban is hivatalos nyelv.

Beszélhetünk azonban olyan nyelvekről is, amelyeket több országban használnak ugyan, de nem hivatalos nyelvként beszéljük őket. Erre ismert példa az indián nyelvek helyzete Latin-Amerikában. Argentínában és Chilében ma már a spanyol a hivatalos

* Ezúton köszönöm Oxel Uribe-Etxebarria Lete tanár úrnak a baszk fordításokban nyújtott segítségét.

¹ GARCÍA MOUTON, Pilar, *Lenguas y dialectos de España*, Madrid, Arco Libros, 1994, 8.

nyelv, nem a mapuce. Meg kell említenünk azonban, hogy a Galvarino (2013)² és a Padre las Casas chilei közösségek mégis ezt választották hivatalos nyelvüknek.³

Számos ok miatt hathatnak a nyelvek egymásra. Pilar García Mouton szerint azonban két fő ok létezik: a beszélők viszonyulása az adott nyelvhez és a külső tényezők.⁴ Ez utóbbiak lehetnek különböző politikai, társadalmi, kulturális, földrajzi vagy stratégiai döntések.

Ami a földrajzi tényezőket illeti, Pilar García Mouton úgy véli, hogy „a hegyek és a völgyek nyelvészeti titkokat rejthetnek, míg a síkságok, a folyómedrek és még az országutak is elősegítik a különböző formák elterjedését”.⁵ A földrajzi szempontból elszigetelten élő népeknek kevés lehetőségük van más kultúrákkal érintkezni, míg más területeken fokozottabban érvényesülhet a nyelvek között történő kölcsönhatás.

Az említett okokon kívül a beszélők viszonyát egy nyelvhez még különböző szubjektív tényezők is befolyásolhatják, például, hogy melyik nyelvet kedvelik jobban.

A nyelvi interferencia, transzferencia és *code-switching*

A nyelvi interferencia olyan jelenség, amely akkor jön létre, ha két vagy több nyelv kapcsoltságba kerül egymással. Az esetek többségében akkor keletkezik, amikor a hivatalos mellett megjelenik egy másik nyelv vagy dialektus is, amelyet a beszélők használni kezdenek.

Maitena Etxebarria, Baszkföld Egyetemének professzora szerint a nyelvi interferencia fogalmával arra a jelenségre utalunk „amikor egy nyelv eltéréseket vagy különbségeket mutat, melyek eltérnek az egynyelvű normáktól, és amelyek olyan struktúrákhoz tartoznak, melyek a másik kontaktnyelvben vannak jelen”.⁶ Tehát Maitena Etxebarria szerint a normatív nyelv használatok különböző szabálytalanságokat figyelhetünk meg, s ezek a kívülről jövő nyelv hatására jönnek létre.

Harald Weinreich, az újlatin filológia tudósa, az interferencia elnevezés megalkotója. Ő ezt a jelenséget így határozta meg: „olyan eltérő esetek akármelyik nyelv normáira vonatkozóan, melyek a kétnyelvű egyének beszédében jelennek meg, mint a bizalmasságuk eredménye több mint egy nyelv felé”.⁷ Szerinte az interferencia különböző változásokat jelent az emberek beszédében, melyek két vagy több nyelv iránt érzett megbecsülésből fakadnak.

Az interferencia tanulmányozása során érdekes kérdés, hogy a különböző nyelvek milyen mértékben járulnak hozzá az anyanyelv változáshoz, és e hatást mely tényezők

² [Vezetéknév nélkül], Ismael, „Galvarino es la primera comuna de Chile en establecer dos idiomas oficiales el Mapudungún y el español”, in: *Ilustre Municipal de Galvarino, Un municipio para Tod@s*, elérhető: <http://www.galvarinochile.cl/webv2/?p=9806>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³ ACUÑA, Patricia, „Declaran oficialmente el mapudungún como segunda lengua en Padre Las Casas”, in: *biobiochile.cl*, elérhető: <http://www.biobiochile.cl/2014/10/21/declaran-oficialmente-el-mapudungun-como-segunda-lengua-en-padre-las-casas.shtml>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁴ GARCÍA MOUTON, id. mű, 10.

⁵ Uo.

⁶ ETXEBARRIA, Maitena, „Español y euskera en contacto”, in: *Linred: lingüística en la Red*. 1., 2003, 4., elérhető: http://www.linred.es/articulos_pdf/LR_articulo_10072003.pdf, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

⁷ WEINREICH, Uriel, *Language in Contact*, La Haya, Mouton, 1953, 139; idézi: ETXEBARRIA, Maitena, id. mű, 3.

határozzák meg. Ezeket Weinreich nyomán nyelven kívüli tényezőknek nevezzük, melyek két csoportra oszthatók. Az általa ingereknek nevezett hatások közé tartozik például az első nyelv társadalmi értéke, a beszélők kétnyelvűsége és a beszéd közbeni érzelmeik. Az ellenállási tényezők közé pedig a két nyelv stabilitását, a befogadó nyelv társadalmi értékét, az intoleranciának az interferenciával szemben mutatott mértékét és a beszélők egynyelvűségét sorolhatjuk.⁸

Az utóbbi években egyre gyakrabban használjuk a konvergencia kifejezést, amely Hauge szerint „két nyelvi norma egyidejű ráillesztése ugyanazon elemre”.⁹ Maitena Etxebarria részletesebben határozta meg ugyanezt a fogalmat: „a kétnyelvű beszélők alkalmatlanságának vagy közömbösségének eredménye azért, hogy a két szabályzatot teljes mértékben elkülönítve tartsák”.¹⁰ A szerző megemlíti, hogy a konvergencia és az interferencia közti különbséget Mougeon, Berniak és Valois fogalmazták meg: „az interferencia vagy transzferencia olyan fogalmak, amelyek egy nyelv (A) egy másik nyelvre (B) gyakorolt hatásáról beszélnek, mely következtében az utóbbi nyelvben helytelen struktúrákat hoznak létre”.¹¹ Tehát a konvergencia is két nyelv egymásra való hatásának következtében alakul ki, viszont abban különbözik az interferenciától, hogy sosem képez helytelen alakokat.

Említést kell tennünk még egy fontos jelenségről, a kódváltásról, amelyet az angol szakirodalomban *code-switching*nek, míg a spanyol szakirodalom alapján *alternancia de códigos* néven ismerünk. E jelenség két vagy több nyelv elemeinek egyidejű használatát jelenti.

A kódváltás hatására a legszembetűnőbb változások a lexika területén figyelhetők meg. Itt jönnek létre a legnagyobb eséllyel és maradnak fenn az adott nyelvben. Ez a változás a nyelvek közvetlen érintkezése nélkül is létrejöhet. Egy szintén Maitena Etxebarria által idézett tanulmányban Poplack és Sankoff (1983) úgy véli, a kódváltás két fontos ok miatt alakulhat ki, a beszélő nemzetisége és a kommunikációs helyzet formalitása alapján.¹² A nemzetiségi és az adott országokban használt hivatalos nyelvek között felerősödik ez a jelenség. Többnyire hétköznapi situációkban nyilvánul meg, hivatalos helyzetekben kevésbé.

Baszkföld szociolingvisztikai helyzete

Munkám fő témájaként a baszk nyelvet beszélők nyelvi interferenciáját választottam. A spanyol nyelvhasználatukban megfigyelhető változásokat vizsgálom, amelyek anyanyelvük, a baszk nyelv (*el euskera*) hatására jöttek és jönnek létre.

A baszk nyelv eredetét tekintve eltér az Ibériai-félszigeten használt nyelvektől. A baszk abból a prelatin ősnyelvből ered, amelyet ezeken a területeken a latin elterjedése előtt beszéltek. Az Ibériai-félszigeten ma használt többi nyelv a latinból fejlődött ki.

A területet, ahol a baszk nyelvet beszélik, *Euskal Herri*ának hívják, amit spanyolul a *País Vasco* névvel illetnek, magyarul pedig Baszkföldnek neveznek. Három fontos területre osztható: a baszk autonóm tartományra (*Comunidad Autónoma Vasca*,

⁸ Uo.; idézi: ETXEBARRIA Maitena, id. mű, 4.

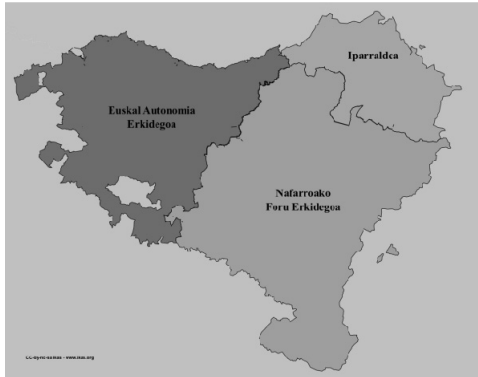
⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² POPLACK, Shana, „Lenguas en contacto”, in: *Introducción a la lingüística actual*, ed.: López-Morales, H., Madrid, Editorial Playor, 1983, 183-207; idézi: ETXEBARRIA, Maitena, id. mű, 6.

továbbiakban: *CAV*), Navarrára (*Comunidad Foral de Navarra*) és a baszk nyelvben Iparraldeának nevezett területre. Ez utóbbi Franciaországban található. A baszk autonóm tartományt három provinciára oszthatjuk fel: Vizcayára, Álavára, és Guipúzcoára, míg Iparraldea területét Baja Navarrára (Alsó Navarra), Lapurdira és Zuberoára:

Baszkföld három fő része ¹³

Baszkföld provinciái ¹⁴

Ma körülbelül 2,5 millióan élnek Baszkföldön, azonban közülük csak 30% beszéli a baszk nyelvet. A továbbiakban arra kaphatunk választ, hogy bizonyos területeken milyen arányban oszlik meg a baszk beszélők száma.

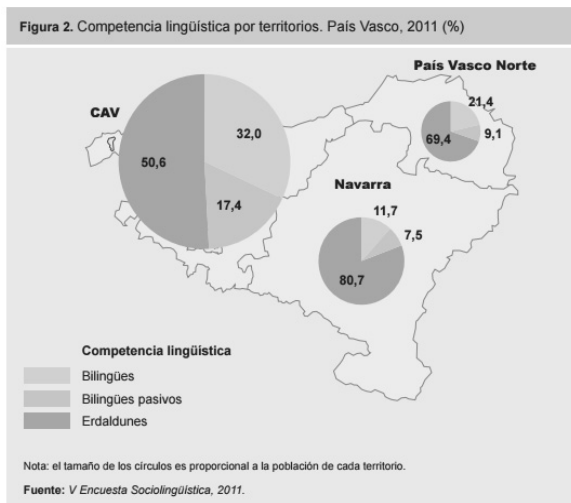
A baszk beszélők nyelvi kompetenciája

A baszk beszélők nyelvi kompetenciáját három fő kritérium szerint fogom elemezni: a földrajzi elhelyezkedés, a beszélők életkora, és az élet különböző területei alapján. A következő ábra, melyet az *Encuestában*¹⁵ találhatunk, a baszk beszélők földrajzi elhelyezkedés szerinti megoszlását mutatja:

¹³ „Euskal Herriko Erliebea_ Mapak”, elérhető: <http://uzikastola2004b.blogspot.hu/2014/11/euskal-herriko-erliebea-mapak.html>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

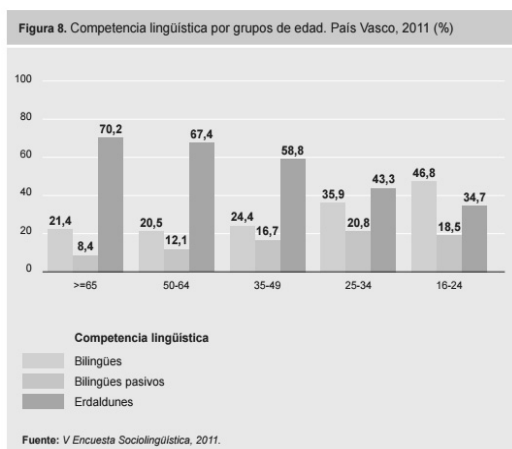
¹⁴ „Mapa de los territorios que constituyen Euskal Herria (nombres de los territorios en euskera)”, in: *Wikipedia*, elérhető: https://es.wikipedia.org/wiki/Euskal_Herria#/media/File:Mapa_provincias_Euskal_Herria.svg, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

¹⁵ *V. Encuesta Sociolingüística*, 2011, (2013), 16, elérhető: http://www.euskara.euskadi.eus/contenidos/informacion/argitalpenak/es_6092/adjuntos/VEncuesta.pdf, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

CAV és Navarra közt egyfajta ellentétet figyelhetünk meg. A mindkét nyelvet használók legnagyobb arányban CAV-ban fordulnak elő, míg az *erdaldunok*, akik nem beszélnek és nem is értik a baszk nyelvet, az összlakosság legkisebb hányadát teszik ki. Ezzel szemben Navarrában a lakosság kis része beszél a nyelvet. Ebből arra következtethetünk, hogy a CAV a legkonzervatívabb közösség, amely legnagyobb arányban őrzi meg a baszk nyelvet, míg Navarrában ellenzik leginkább a baszk nyelvhasználatát.

A következő ábrán¹⁶ a beszélők nyelvi kompetenciáját figyelhetjük meg az életkoruk függvényében:

Ezen az ábrán az látható, hogy a fiatalok nyelvhasználatában jelentős változás alakult ki a nyelv megőrzése érdekében, mivel az *erdaldunok* aránya fokozatosan csökken, míg a kétnyelvűek száma fokozatosan növekszik. Erre a kérdésre később még visszatérek.

A következő diagramon¹⁷ a baszk nyelvhasználatának arányai láthatók a kiválasztott mindennapi élethelyzetekben:

¹⁶ Uo. 21.

Ezen a diagramon azt láthatjuk, hogy az elmúlt húsz évben nőtt a baszk nyelv használatának aránya az összes vizsgált területen (gyermekkel, barátokkal, munkahelyen, közigazgatási szolgáltatásokban és az egészségügyi szolgáltatásokban) egyetlen kivétellel: az otthonokban. Az *Encuesta* szerint ennek a jelenségnek az oka abban rejlik, hogy ha egy családtag nem használ tovább egy nyelvet, akkor nagy eséllyel az otthonában élők sem beszélnek azt.¹⁸

A baszk nyelv használatát a Franco-korszak diktatúrája (1939-1975) erőszakos módon betiltotta. A rezsim bukása után fokozatosan indult újjá a nyelv használata, sőt később már az oktatásban is kötelezővé tették az ezen a nyelven történő tanítást. Így olyan ellentmondásos helyzet állt elő, hogy a fiatalok ugyan elsajátítják az oktatási rendszerben a baszk nyelvet, de a családjukban a diktatúrára visszavezethetően vannak olyan személyek, akik nem is tanulták ezt a nyelvet. E családtagokra tekintettel az otthoni környezetben a mai fiatalok jelentős része nem használja a nyelvet. Az otthoni körülmények között a baszk nyelv használatának viszonylag alacsony aránya ezzel magyarázható.

A baszk nyelv megőrzése

Napjainkban a fiatalok részéről erősödő tendenciaként figyelhető meg a baszk nyelv megőrzésének az igénye. Több kulturális rendezvénnyel igyekeznek felhívni a figyelmet e kérdés fontosságára. Ezt a célt szolgálják a Kortatu és az Eskorbuto együttesek koncertjei. Egyre jobban terjed a hagyományos baszk éneklési kultúra, az El Bertsolarismo, amely magában foglalja az improvizálást, a népi dallamokat és a társadalomkritikát. Sokakat megmozgat a La Korrika jelképes futóverseny, amelyben a résztvevők a baszk zászlót követve haladnak, ezzel hívva fel a figyelmet az ősi nyelv és kultúra ápolására. Az első baszk nyelvű tévécsatorna 1996 óta sugároz adást.

Az utóbbi években sorra alakultak olyan intézmények, amelyek hasonló célok érdekében jöttek létre. Ilyen például a baszk nyelv használatát szabályozó *El Consejo*

¹⁷ Uo. 46.

¹⁸ Uo. 46-47.

*Asesor del Euskera*¹⁹, a baszk közigazgatás helyes működéséért felelős El *Instituto Vasco de Administración Pública*²⁰, illetve a *La Viceconsejería de Política Lingüística*²¹, amely több más terület között felelős a baszk nyelv szabványosításáért az oktatásban, a kultúrában és a közigazgatásban. 2010-ben alapították a Baszk Etxepare Intézetet (*Instituto Vasco Etxepare*), amely a baszk nyelv megőrzését és annak egész világon történő terjesztését tűzte ki célul.

A spanyol-baszk nyelvi interferencia

Ezen a területen két nyelvész nevét kell megemlítenünk, akik kutatásaikkal nagymértékben hozzájárultak a nyelvi interferenciára vonatkozó jelenségek rendszerbe foglalásához. Egyikük Bruno Camus, a Ciudad Real-i egyetem professzora, akinek Sara Gómezzel írt, 2015-ben megjelent tanulmánya a tárgyi névmások elhagyását vizsgálja. Ez a jelenség megfigyelhető a baszk beszélők mindennapi spanyol nyelvhasználatában. A másik kutató a már említett Maitena Etxebarria, Baszkföld Egyetemének professzora, akinek a spanyol-baszk interferencia jelenségeinek rendszerbe foglalását köszönhetjük.

Az általam említett példák hétköznapi élethelyzetekhez kapcsolódó párbeszédekben hangoznak el. A hanganyagok és azok átiratai megtalálhatók a *Corpus Oral y Sonoro del Español Rural (COSER)*²² internetes oldalon. Az elemzett két forrás az *Aguinaga (2001)*²³ és a *Gabiria (2004)*²⁴ című anyagok.

Interferencia a lexikában

Maitena Etxebarria a lexikai interferencia jelenségeit két nagy csoportba sorolja. Elkülöníti a mondaton belüli és a mondaton kívüli változásokat.²⁵ A mondaton belüli változások szerinte bizonyos szintaktikai kategóriákat érintenek, mint például a melléknevek, az alany, a tárgy, a segédige, az igék és a kötőszavak.²⁶

A korpuszokban egyetlen példát találtam erre a jelenségre, amely a spanyol és az angol nyelv közt jött létre:

¹⁹ Página oficial del Consejo Asesor del Euskera, elérhető: http://www.euskara.euskadi.eus/r59-738/es/contenidos/informacion/cab_sarrera/es_6277/sarrera.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁰ Página oficial del Instituto Vasco de Administración Pública, elérhető: http://www.ivap.euskadi.eus/r61-vedorok/es/contenidos/informacion/ivap_general/es_3795/info_cast.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²¹ Departamento de Educación, Política Lingüística y Cultura, elérhető: http://www.kultura.ejgv.euskadi.eus/r46-17894/es/contenidos/organo/1536/es_4536/hps.html, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²² *COSER (Corpus Oral y Sonoro del Español Rural)*, elérhető: <http://www.llf.uam.es/coser/contenido.php?es>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²³ „Aguinaga (2001)”, in: *COSER*, elérhető: http://www.llf.uam.es/coser/ficha2.php?es&archivos&Guipuzcoa&20&01_02, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁴ „Gabiria (2004)”, in: *COSER*, elérhető: <http://www.llf.uam.es/coser/ficha2.php?es&archivos&Guipuzcoa&20&04>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁵ ETXEBARRIA, Maitena, id. mű, 12-13.

²⁶ Uo. 12.

A korpuszban beszélőtől: „Hoy en día lo que hacen se le llama **fishin** y lo que hacen es...”²⁷
Magyarul: „Manapság amit csinálnak, **horgászatnak** hívják, és amit csinálnak...”

Ebben a példában a kódváltás alapjául az angol *fishin* (horgászat) szó szolgált.

Maitena Etxebarria szerint a mondaton kívüli változások érinthetik az indulatszavakat, az idiomatikus kifejezéseket, a közhelyeket, valamint a tagmondatokat is.²⁸ A korpuszokban nem találtam erre a jelenségre példát, így Maitena Etxebarria mondatát idézem:

„**Zer iruditzen zaizun**, nosotros ya te preguntaremos.”²⁹
Spanyolul: „Nosotros ya te preguntaremos **qué te parece.**”
Magyarul: „Meg fogjuk kérdezni tőled, hogy **neked hogy tetszik.**”

Interferencia a morfoszintaxisban

A nyelvi interferencia kihat a nyelv nyelvtani rendszerére is. Bruno Camus ezt a hatást a következő területeken állapította meg: a mondatrészek sorrendje, a tárgyi klitikumok elhagyása, a töltelékszavak előfordulása, a feltételes módnak a standardól eltérő alkalmazása, bizonyos igei körülírások gyakorisága és az úgynevezett leizmus, azaz az egyébként részes esetet jelölő *le* névmás tárgyesetüként való használata.³⁰

A vizsgált korpuszok bizonyítják az olyan kötőszavak használatát a spanyolban, amelyekre a baszk nyelvben is találunk példát:

A korpuszban beszélőtől: „Seríamos aproximadamente unos cuarenta **o así.**”³¹
Magyarul: „Körülbelül negyvenen lennénk, **vagy valahogy úgy.**”

Az *o así* kötőszót a beszélő ebben az esetben azért toldotta be a mondatba, mert a baszk mondat is hasonlóképpen fogalmazna, mely az *edo horrela* kötőszóval végződne, a spanyol *o así* baszk megfelelőjével. Szintén erre a kötőszóra példa a következő mondat:

A korpuszban beszélőtől: „... se iba a la escuela hasta los doce años **o así.**”³²
Magyarul: „Tizenkét éves korig jártak iskolába vagy körülbelül tizenkét éves korig, **vagy valahogy úgy.**”

²⁷ „Aguinaga (2001)”, elérhető: http://www.llf.uam.es/coser/archivos/Guipuzcoa/pdfs/20_01_01_es.pdf, 10, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

²⁸ Uo. 13.

²⁹ ETXEBARRIA, Maitena, id. mű. 13.

³⁰ CAMUS BERGARECHE, Bruno, „El español del País Vasco” 2010, elérhető: <http://www.unizd.hr/portals/16/ibericas/Charla%20espanol%20PV.pdf>, 2-3, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³¹ „Gabiria (2004)”, elérhető: http://www.llf.uam.es/coser/archivos/Guipuzcoa/pdfs/20_04_es.pdf, 1, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.

³² Uo.

Mindkét mondatban feltűnő, hogy a kötőszót még az *aproximadamente* (körülbelül) szó jelenléte ellenére is alkalmazzák, pedig a két fogalom egymás szinonimájaként értelmezhető.

Egy másik kötőszó, amelyre a corpusokban sikerült példát találnom, a *ya así*, melynek baszk megfelelője az *eta horrela*:

A korpuszban beszélőtől: „Pero con verdura más, pero con arroz, por ejemplo por Burgos y por Rioja y **así**.”³³

Magyarul: „De több zöldséggel, de rizzsel, például Burgos környékén és Rioja környékén, és **valahogy így**.”

Emellett még fontos megemlítenünk olyan sajátos kötőszavakat a baszkok spanyol nyelvhasználatában, melyek a baszk nyelvben nem fordulnak elő, de mégis használják őket olyan helyzetekben, amelyekben a baszkul nem tudó spanyol beszélők nem. Ezt bizonyítja a következő mondat:

A korpuszban beszélőtől: „Pues **ya** se hacía el testamento y to.”³⁴

Magyarul: „Nos, megcsinálták a végrendeletet, és mindent.”

Ebben az esetben a *ya* határozószó használata a spanyol normákkal nem összeegyeztethető, ugyanis nem a hagyományos, „már” jelentéssel (időhatározóként) szerepel a mondatban, hanem elsősorban az igék előtt fordul elő, azok jelentését fokmérték határozóként hangsúlyozva.

A baszk hatás következtében létrejött mondatok szórendje eltér a spanyol nyelvre jellemző szórendtől. Míg a spanyol mondatok általában az úgynevezett SVO szórendet (alany, ige, tárgy) követik, addig a baszk mondatok az SOV szórendhez igazodnak (alany, tárgy, ige). Az interferencia következtében létrejött spanyol mondatok viszont gyakran a baszk szórendet követik, mint ahogy az alábbi mondatok is ezt bizonyítják (a példákban a tárgyalt elemeket félkövér szedéssel kiemeltem):

A korpuszban beszélőtől: „Nosotros recuerdo a Madrid sólo **llegamos**.”³⁵

Spanyolul: „Recuerdo que **llegamos** sólo a Madrid.”

Magyarul: „Emlékszem, hogy csak Madridig értünk el.”

A korpuszban beszélőtől: „Una feria pues muy importante **era**.”³⁶

Spanyolul: „Pues, **era** una fiesta muy importante.”

Magyarul: „Egy nagyon fontos vásár volt.”

A korpuszban beszélőtől: „Sí. Mucho no *creas*, eh.”³⁷

Spanyolul: „Sí. No *creas* mucho, eh.”

Magyarul: „Igen. Ne hidd, hogy sokat.”

³³ „Gabiria (2004)”, 13.

³⁴ Uo. 7.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo. 10.

³⁷ Uo. 16.

A morfoszintaktikai spanyol-baszk interferencia kapcsán említést kell tennünk a leizmus előfordulásáról is. A spanyolban a tárgyas és részes esetet a magyar ragokkal ellentétben rövid, egyszótagú szavakkal, úgynevezett klitikumokkal fejezik ki. A leizmus a részes esetű névmások kiterjesztését jelenti a tárgyas esetre. Tehát ahol a spanyol mondatban tárgyas esetet kellene használniuk, melyet a standardban a *lo* névmás fejez ki, ott a részes esetű *le* névmás lesz jelen a mondatban. A jelenséget a következő mondatokban figyelhetjük meg:

A korpuszban beszélőtől: „Maristas **le** llamábamos todavía, un colegio de...”³⁸
Spanyolul: „Maristas **lo** llamábamos todavía, un colegio de...”
Magyarul: „Maristáknak hívtuk még mindig, egy iskolát...”

A korpuszban beszélőtől: „Todo **le** mezclábamos.”³⁹
Spanyolul: „Todo **lo** mezclábamos.”
Magyarul: „Mindent összekevertünk.”

A leizmus egyik speciális esetét nőnemű leizmusnak nevezzük. Ilyenkor a részes esetű klitikumok cseréje a nőnemű tárgyesetű névmással történik. Tehát a *la* nőnemű tárgyesetű klitikum helyett a részes esetű *le* névmás szerepel a mondatban. Két példát találtam a korpuszokban erre a jelenségre:

A korpuszban beszélőtől: „De dos kilos y medio ya pa arriba **le** consideran merluza.”⁴⁰
Spanyolul: „De dos kilos y medio ya pa arriba **la** consideran merluza.”
Magyarul: „Két és fél kiló felett tőkehalnak tartják.”

Mivel a tőkehal a spanyolban nőnemű, így a *la* névmással kellene helyettesíteni. A második példa a következő mondat:

A korpuszban beszélőtől: „Había dos comuniones entonces, la pequeña que solía ser a los seis o siete años y luego los once, la grande, que **le** llamaban, las once o doce años...”⁴¹
Spanyolul: „Había dos comuniones entonces, la pequeña que solía ser a los seis y siete años y luego los once, la grande, que **la** llamaban, las once o doce años...”
Magyarul: „Akkoriban két áldozás volt, a kicsi, amelyik a hat vagy hét éveseknek volt, és tizenegy év felett a nagy, ahogy hívták, a tizenegy és tizenkét éveseknek...”

Mivel az ‘áldozás’ jelentésű *comunión* főnév a spanyolban nőnemű, így az ugyanilyen nemű tárgyesetű *la* névmással kellene helyettesíteni.

A spanyol-baszk nyelvi interferencia kapcsán szólnunk kell az egyes igei körülírások túlzott használatáról is. A ‘szokott’ jelentésű *soled* ige főnévi igenévvel alkotott szerkezete gyakran fordult elő a vizsgált korpuszokban:

³⁸ Uo. 2.

³⁹ Uo. 5

⁴⁰ „Aguinaga (2001)”, 11.

⁴¹ „Gabria (2004)”, 20.

A korpuszban beszélőtől: „Había una hierba que **solíamos recoger** nosotros en el monte.”⁴²
Magyarul: „Volt egy gyógynövény, amit a hegyekben szedtünk.”

A korpuszban beszélőtől: „Entonces, como no había otro medio, **solíamos ir** en bicicleta.”⁴³
Magyarul: „Aztán, mivel nem volt más választás, biciklin mentünk.”

A korpuszban beszélőtől: „Y pues, ahí **solía haber** una romería...”⁴⁴
Magyarul: „És hát, ott egy templomi búcsú szokott lenni...”

A korpuszban beszélőtől: „**Solíamos tener que trabajar** en casa para hacer el trigo...”⁴⁵
Magyarul: „Otthon kellett dolgoznunk, hogy búzát készítsünk.”

A példákban megfigyelhetjük, hogy a baszk beszélők az igei körülírást olyan esetekben is használják, ahol a spanyolban a cselekvés gyakoriságát pusztán az *imperfecto* (folyamatos múlt) igeidővel fejezik ki. Annak ellenére, hogy a beszélők mindegyik példamondatban a helyes igeidőt használják, az igei körülírást ugyanúgy beékelik a mondatokba, amely azonban nem jár jelentéstartalommal.

A következő vizsgált jelenség a tárgyi névmások elhagyása az alábbi mondatokban (az elhagyott névmást Ø jellel jelöltem):

A korpuszban beszélőtől: „Eso Ø recuerdo de pequeño de con cinco a seis años.”⁴⁶
Spanyolul: „Eso **lo** recuerdo de pequeño de con cinco a seis años.”
Magyarul: „Erre emlékszem a gyerekkoromból, amikor öt és hat éves voltam.”

A korpuszban beszélőtől: „Pero, eso era feria de la semana, pero feria anual, aquí, había aquí, primeramente nosotros no Ø conocimos.”⁴⁷
Spanyolul: „Pero, eso era feria de la semana, pero feria anual, aquí, había aquí, primeramente nosotros no **la** conocimos.”
Magyarul: „De az a heti vásár volt, de éves vásár, itt, itt volt, először nem ismertük”.

A korpuszban beszélőtől: „Es que tiene mucha fama, ¿eh? lo del queso de aquí. Sí, porque los pastores Ø vendían, y si tú querías, pues le decías al pastor.”⁴⁸
Spanyolul: „Es que tiene mucha fama lo del queso de aquí. Sí, porque los pastores **lo** vendían, y si tú querías, pues le decías al pastor.”
Magyarul: „A sajtnak itt nagy hírneve van. Igen, mert a pásztorok adták el, és ha akartál, mondtad a pásztoroknak.”

A jelenség oka annak tudható be, hogy a baszk nyelvben nem léteznek klitikus névmások, helyettük a magyarhoz hasonlóan ragokkal fejezik ki a kapcsolatokat a mondat különböző részei között.

⁴² „Aguinaga (2001)”, 8.

⁴³ „Gabria (2004)”, 2.

⁴⁴ Uo. 3.

⁴⁵ Uo. 21.

⁴⁶ „Aguinaga (2001)”, 7.

⁴⁷ „Gabria (2004)”, 10.

⁴⁸ Uo. 14.

Befejezésül a feltételes mód néhány érdekes példáját is meg kell említeni:

A korpuszban beszélőtől: „Hace como si **sería** un embudo ya, como **sería** una calle estrecha ya.”⁴⁹

Spanyolul: „Hace como si **fuera** un embudo ya, como **fuera** una calle estrecha ya.”

Magyarul: „Úgy tesz, mintha egy csapda **lenne**, mintha egy szűk utca **lenne**.”

A példák azt mutatják, hogy a baszk beszélők a feltételes módot gyakran a spanyol kötőmód (*subjuntivo*) helyett használják a feltételes mondatok alárendelt részében, annak ellenére, hogy a kötőmód létezik a baszk nyelvben is.

Összegzés

A fentiekben konkrét korpuszból gyűjtött példákon keresztül azt próbáltam igazolni, hogy a baszk anyanyelvűek spanyol nyelvhasználatában milyen környezetben jelennek meg az interferencia azon megnyilvánulásai, amelyeket Bruno Camus és Maitena Etxebarria állapít meg a nyelvtani és a lexikai változások terén.

Befejezésül két fontos dolgot kell még említenünk a témával kapcsolatosan. Az egyik a fiatalok körében érvényesülő tendencia a baszk nyelv megőrzése érdekében. E jelenségre számos példa létezik az élet különböző területein, például az oktatásban, a kultúrában és a közigazgatásban.

Fontosnak tartom megemlíteni azt is, hogy bár a lexikai változások a leggyakoribbak, mégis kevés gyakorlati példával tudjuk létrejöttüket igazolni. A két vizsgált felvételen is jóval több esetet találunk a nyelvtani interferenciajelenségek bizonyítására. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a kódváltás jelensége főként informális beszédhelyzetekben jön létre, mivel a beszélők hivatalos környezetben spontán módon változtatnak a beszédmódjukon a helyzet formalitása alapján. Másrészt, a kódváltás magával vonja azt a sztereotípiát, hogy a beszélő nem eléggé művelt, illetve nem rendelkezik kellő nyelvi kompetenciával. Feltételezhető, hogy amikor a beszélőkről a felvételek készültek, azok igyekeztek elkerülni a kódváltást, mert nem akarták, hogy kedvezőtlen kép alakuljon ki róluk.

Összességében azt láthatjuk, hogy a spanyol-baszk nyelvi interferencia nyelvészeti, kulturális, és társadalmi szempontból egyaránt érdekes jelenség. Egyes példák a beszélők spontán nyelvhasználatában jöttek létre, míg mások a baszk nyelv nyelvtani sajátosságából következnek.

⁴⁹ „Materiales para el aprendizaje del español en sus variedades”, elérhető: <http://paginaspersonales.deusto.es/airibar/Fonetica/PIP/T02.html>, utolsó látogatás ideje: 2016-04-28.